

Historia ya Agano Jipya, Fasihi, na Theolojia

Kipindi cha 19: Kuhitimisha Yohana na Kuanzisha Matendo

Na Dkt. Ted Hildebrandt

A. Mapitio ya Yohana na Utukufu wa Kristo [00:00-4:48]

A: Changanya AB; 00:00-10:44; Utukufu katika Yohana, Nyongeza ya Synoptic

Habari za mchana. Tumefanya mihadhara michache kuhusu kitabu cha Yohana, na mara ya mwisho katika Yohana tulikuwa tunazungumzia taswira za wahusika.

Taswira za wahusika wakuu: Nikodemo, Nathanieli, mwanamke kisimani, na kisha tukamalizia na Thomas. Thomas mara nyingi anajulikana kama "Thomas mwenye mashaka" na nilijaribu kuonyesha kwamba kulikuwa na vipengele tofauti vya Thomas ambavyo vilikuwa vya ujasiri na vya udadisi. Kumwita tu "Thomas mwenye mashaka" unakosa mhusika wake mwingi. Dkt. Hunt, katika Chuo cha Gordon, anaandika kitabu kuhusu wahusika wa kitabu cha Yohana, na kitakuwa kama kitabu cha kurasa 600 , inaonekana, na baadhi ya wasomi wakuu duniani wanaelezea wahusika mbalimbali katika Yohana na jinsi wanavyoingiliana katika kitabu cha Yohana. Kwa hivyo Yohana ni nyeti. Tulimwita hapo awali, "mwanafunzi ambaye Yesu alimpenda" na anaonekana kuwa nyeti na anaelewa mambo hayo kibinafsi na watu hawa. Sasa tunataka tu kuchukua dakika chache, na kumaliza kitabu cha Yohana kisha kuendelea hadi kitabu cha Matendo. Sasa hivi, hebu tumalizie John.

Kwa hivyo tulizungumzia kuhusu Tomaso, na ninachotaka kufanya ni, kinachofuata, kuanzisha baadhi ya mada ambazo Yohana anashughulikia. Mojawapo ya mada anazoshughulikia ni wazo hili la utukufu. Neno la Kigiriki la utukufu ni *doxa* . Na *doxa* , unatambua kutoka kwa *doxa* katika doksolojia. Msifuni Mungu ambaye baraka zote hutoka, msifuni viumbe vyote hapa chini, msifuni juu ya majeshi ya mbinguni, msifuni Baba, Mwana, na Roho Mtakatifu. Wengi wetu tumeimba doksolojia kanisani. *Doxa* , kimsingi inamaanisha "sifa" au "utukufu." Kwa hivyo

wazo hili la utukufu hapa, katika kitabu, Yohana anatumia neno hili. Yohana 1:14, anasema, "tumeuona utukufu wake, kama wa Mwana pekee wa Mungu." "Tumeuona utukufu wake." Kwa hivyo anatumia neno hili "utukufu" akimrejelea Yesu. Kisha katika sura ya 17, mistari ya 22 na 24, Yohana anachukua mada hii tena. Anasema, na acha nianze tu na mstari wa 21. Anasema kwamba "wote wawe wamoja, Baba kama wewe ulivyo ndani yangu, nami ndani yako."

Sasa mara tu ninaposema Yohana sura ya 17, ni nini kinachokuja akilini? Yohana 17 ni sala kuu ya kuhani mkuu ya Yesu ambapo anamwomba Baba yake na una sura nzima ya sala ya Yesu. Unataka kujifunza sala, ni sura nzuri ya kujifunza kuhusu sala. Ni sala ya kuhani mkuu ya Yesu kwa baba yake. Anasema "Nataka wawe kama Baba mmoja, kama wewe ulivyo ndani yangu, nami nilivyo ndani yako." Na kisha hadi Yohana 17:22, "Nimewapa utukufu ule ulionipa, ili wawe na umoja kama sisi tulivyo mmoja." Kwa hivyo umoja huu wa Baba, Mwana, na Roho Mtakatifu, umoja huu wa Baba/Mwana umepewa kanisa, "ili wawe na umoja kama sisi tulivyo mmoja."

Inavutia kidogo unapotafakari mgawanyiko wa kanisa. Lakini kuna kauli nzuri hapa kwamba kanisa liwe na umoja, na hilo linaonyesha utukufu wa baba na mwana, na umoja wao. Hadi mstari wa 24. "Baba, nataka wale ulionipa wawe pamoja nami nilipo, na wauone utukufu wangu. Utukufu ulionipa kwa sababu ulinipenda kabla ya kuumbwa kwa ulimwengu." Kwa hivyo Yesu anasema moja ya mambo ambayo yatamletea furaha ni kuwafanya wafuasi wake waone utukufu ambao Mungu amempa kabla ya kuwekwa misingi ya ulimwengu. Yesu alikumbuka hilo na anaangazia hilo katika sala yake kwa baba yake. Kwa hivyo utukufu ni mada kubwa katika kitabu cha Yohana, hii *doxa*, utukufu. Jambo lingine tuliloona utukufu wake, hapo, tulienda tu. Katika karamu ya harusi ya Kana, huko Kana, anapofanya maji kuwa divai, inasema ilifunua utukufu wake. Kwa hivyo mada hii ya utukufu inachukuliwa wakati wa kifo cha Lazaro tena. Utukufu unaonyeshwa hapo. Kisha utukufu unadhihirishwa kupitia upendo na haswa umoja kama Baba na Mwana ni wamoja, na ndivyo tulivyosoma katika sura ya 17 mstari wa 22. Kwa hivyo utukufu ni mada kubwa katika kitabu cha Yohana.

B. Yohana, Nyongeza ya Synoptic: Hakuna hadithi za utotoni, Nasaba, au majaribu [4:48-10:44]

Na sasa kinachofuata ningependa kuzungumzia ni kile tunachokiita--kitabu cha Yohana kimeandikwa baadaye sana kuliko injili za muhtasari. Wasomi wengi wa Agano Jipya wanajadiliana kuhusu hili, lakini wanakubali kipaumbele cha Markan . Kwa hivyo una Marko akija kwanza, miaka ya 50, 60, na Mathayo na Luka wakimtegemea Marko, na kisha tukaangalia chanzo cha Q ambacho kilishirikiwa na Mathayo na Luka lakini si katika Marko, na kwamba chanzo cha Q ni chanzo cha kufikirika lakini kimsingi Mathayo, Marko, na Luka, injili za muhtasari, zote ni za mapema sana. Yohana anaonekana kuandikwa baadaye sana. Kwa hivyo inaonekana kwa wengine kwamba Yohana ni nyongeza ya injili za muhtasari-Mathayo, Marko, na Luka. Yohana anakuja baadaye na kwa hivyo anafahamu Mathayo, Marko, na Luka. Anachofanya ni kusema, “Sawa, walikuambia haya kuhusu Yesu, wamekupa kile kilicho kwenye jicho lako la kushoto. Sasa nitakupa mtazamo tofauti kutoka kwa jicho la kulia ili uweze kupata Yesu mwenye pande tatu hapa. Kwa hivyo anachofanya ni, kama tulivyosema hapo awali, anampa 92% ya nyenzo za kipekee. 92% ni ya kipekee kabisa ambayo hatuna mahali pengine popote. 8% pekee ni vitu kama vile kulisha 5000, ambayo inashirikiwa na Injili zote nne, lakini 92% ni tofauti katika Yohana. Kwa hivyo Yohana anachukuliwa kuwa nyongeza ya muhtasari. Anaongeza kile ambacho hawa jamaa wengine, Mathayo, Marko, na Luka, wanaandika. Kwa hivyo Yohana ni nyongeza ya muhtasari.

Sasa ngoja nieleze hili kwa mambo kadhaa hapa. Kwa mfano, Yohana hana hadithi za utotoni za Yesu, hana kumbukumbu za Yesu kwenda Bethlehemu, hana kumbukumbu za Herode na mamajusi au mamajusi, hana kumbukumbu za kuuawa kwa watoto wachanga huko Bethlehemu, hana kumbukumbu za wachungaji wakitoka mashambani kama Luka alivyofanya, hana kumbukumbu za kuwa na umri wa miaka 12 na kuachwa nyuma katika eneo la hekalu na kujadiliana na viongozi wa hekalu. Yohana hana yoyote kati ya haya. Hakuna hadithi za utotoni zilizopo. Yohana anaanza kwa kusema, “hapo mwanzo kulikuwako Neno [nembo / naye Neno alikuwa pamoja na Mungu na Neno alikuwa Mungu.” Kwa hivyo Yohana anachukua mtazamo wa

ulimwengu zaidi wa Kristo na kwa hivyo anaonyesha aina ya theolojia ya hali ya juu, wazo lililoendelea sana kuhusu Yesu na umuhimu wake wa ulimwengu kwa hivyo ni kama Mathayo na Luka waliandika historia kutoka kwa mtazamo wa Yusufu, kutoka kwa mtazamo wa Mariamu, kwa hivyo hilo limefunikwa, kwa hivyo nitamtazama Yesu kwa njia tofauti. Na kwa hivyo Yohana hana hadithi za utotoni za Yesu. Sifuri. Jambo lingine, hana nasaba. Mathayo ana nasaba ya Yusufu, Luka ana nasaba ya Mariamu, na kwa hivyo una nasaba mbili za Kristo na huna nasaba katika kitabu cha Yohana. Kwa hivyo Yohana anasema, “Sawa, wameshughulikia hilo, si lazima nifanye hivyo, hakuna jaribu la Kristo kufukuzwa nyikani, Shetani yuko huko nje, ambapo yuko huko nje akifunga siku arobaini na usiku arobaini. Shetani anakuja, na unajua, “geuza mawe haya kuwa mkate,” “ruka kutoka kwenye kilele cha hekalu, malaika zake watawachukua,” na kisha anawaonyesha falme zote za ulimwengu. Haya yote nitakupa mkiinama na kuniabudu.” Hakuna hata moja kati ya hayo, jaribu la Kristo na Shetani, ambalo liko katika Mathayo 4, hakuna hata moja kati ya hayo linalotokea katika kitabu cha Yohana. Jaribio la Kristo nyikani halipo kabisa. Sifuri.

Hakuna Mahubiri ya Mlimani. Sasa Mahubiri ya Mlimani ni makubwa. Luka anarekodi Mahubiri ya Mlimani, aina mbalimbali, lakini katika Mathayo, Mahubiri ya Mlimani ni makubwa. Ni mahubiri ya Yesu yenye sura tatu. Yohana hasimulii Mahubiri ya Mlimani hata kidogo. Kwa hivyo inavutia kidogo kwamba huelewi haya. Unakumbuka jinsi tulivyosema katika Mathayo, kulikuwa na mazungumzo haya marefu? Kwa hivyo una Mahubiri ya Mlimani, ulikuwa na Hotuba ya Mizeituni, ulikuwa na Kutumwa kwa Kumi na Wawili, ulikuwa na Mifano ya ufalme katika Mathayo 13. Yohana hafanyi mambo ya mazungumzo, mahubiri haya marefu ya Yesu. Yohana hafanyi hivyo. Anaonekana kufanya zaidi, kama tulivyosema hapo awali, mwingiliano huu kati ya watu ambapo Yesu anatokea na kukutana na Nathanieli. "Nilikuona, kabla Filippo hajakuita chini ya mtini." Na zaidi ya aina hiyo ya kitu. Yohana ana mwingiliano wa watu badala ya mazungumzo marefu ambayo Mathayo ni mzuri sana. Kwa hivyo katika Yohana hakuna Mahubiri ya Mlimani hata kidogo; hakuna mifano. Mathayo, Marko, na Luka, wote wana mifano ya Mpanzi na Kondoo na Mbuji. Mfano wa talanta,

na aina zote za mifano ambazo zimeangaziwa katika zote mbili na Luka akitupa seti tofauti ya mifano na Msamaria, mfano wa Msamaria Mwema, Lazaro na Mzamiaji, na Mwana Mpotevu. Mifano tunayoipata katika Mathayo ni tofauti kidogo na ile tunayoipata katika Luka. Na miongoni mwa mifano hiyo yote, na kuna mifano mingi katika Mathayo na Luka, na Marko anayo mingine pia, kutoka kwa mifano hiyo yote, hakuna hata moja iliyo katika kitabu cha Yohana. Sifuri. Kwa hivyo hiyo inavutia sana kwamba mafundisho ya Yesu kwa njia za mafumbo yanachukuliwa na mifano mingine mitatu ilhali Yohana, anaenda kwa njia tofauti na hiyo kuliko mifano, hakuna mifano hapo. Huduma ya Yudea, injili zingine nyingi, Mathayo, Marko, na Luka, zinamlenga Yesu wakati Yesu yuko Galilaya, na kwa hivyo una Yesu akitoka akitembea juu ya maji, wanavua samaki, wanatupa nyavu zako ng'ambo ya pili, na wanavua samaki. Yesu anawafundisha kando ya Bahari ya Galilaya. Kuzingatia huko kote, Bahari ya Galilaya, huduma ya Galilaya, na Yesu akipanda na kwenda kwenye sinagogi la Nazareti na karibu wamtupe kutoka kwenye mwamba ambapo hakupatikani katika Yohana - yote hayo ni hadithi hizo za Galilaya. Yohana anazingatia zaidi wakati Yesu anapoingia Yudea. Kwa hivyo kuna aina ya kuzingatia huko Yudea, wakati Yesu anapopanda au kurudi kutoka Yerusalemu na Yudea.

Mkazo wa C. Yohana kwenye Wiki ya Mateso [10:44-12:45]

B: Changanya CE; 10:44-18:22; Shauku, Mimi ni, Baba/Mwana

Katika Yohana pia kuna mkazo mkubwa sana kwenye wiki ya mateso ya Kristo. Inavutia kidogo unapoona ni kiasi gani cha Yohana kinashughulikiwa na wiki hii ya mateso ya Kristo, sehemu kubwa ya injili ya Yohana inazingatia wiki ya mwisho ya Kristo. Wiki ya mwisho ya Kristo ni asilimia kubwa ya kitabu cha Yohana inazingatia wiki ya mateso.

Baadhi ya watu hutaja filamu ya Mel Gibson juu yake, inayoitwa "The Passion," ambayo ni taswira ya kuvutia, na labda ni ya kweli kuhusu vurugu hizo, si kuzidisha hata kidogo. Kilichotokea wakati mtu alipigwa kabla ya Yesu na maelezo yaliyotolewa, huku askari wakimdhahaki. Mara nyingi Wayahudi, kila mara walifanya kitu kama viboko 39,

si viboko 40 kwa sababu ikiwa vingefika 40 na ukamuua mtu huyo, ilikuwa mbaya, kwa hivyo wangerudi nyuma kidogo kila wakati. Lakini ilikuonyesha kwamba walikupiga ndani ya inchi moja ya maisha yako. Kwa hivyo maelezo ya wiki ya mateso na uchungu wa Yesu yanaelezwa katika kitabu cha Yohana zaidi ya mahali pengine popote. Anaangazia Huduma ya Yudea, Yerusalemu, na kisha anaangazia wiki hii ya mwisho ya Kristo, na sio wiki ya mwisho tu, siku ya mwisho ya maisha ya Kristo. Utaona kutoka Yohana 13 hadi Yohana 19, sura sita, kuelekea mwisho wa kitabu, hiyo ni kipande kikubwa. Kuna sura sita. Sehemu kubwa pale, yote ni siku ya mwisho ya maisha ya Kristo, na kwenda Gethsemane, kukamatwa na kushtakiwa, usaliti wa Yuda, kukana kwa Petro na mambo hayo yote. Siku ya mwisho ya Kristo tu, ambayo inavutia kwa sababu una kitabu kizima cha Yohana ni nini, sura 21 hapo, na una sura sita kati ya hizo kuhusu siku ya mwisho ya Kristo, kwa hivyo imejikita sana.

D. Yesu Anafundisha Kupitia Kauli za “Mimi Ndiye” [12:45-15:55]

Sasa. Tumetaja kwamba ambapo injili ya Yohana inafanyika kwa kiasi kikubwa katika Yudea, na kwa hivyo kuna mwelekeo wa Yudea sana tofauti na huduma ya Galilaya. Hapa kuna kitu nadhani kinavutia na kwamba ni kwamba Yesu hafundishi kwa mifano lakini anafundisha, na hii ni ya kipekee kwa Yohana, Yohana anafundisha Yesu, sio kwa mifano, ufalme wa mbinguni ni kama punje ya haradali ambayo hukua na kuwa mmea mkubwa. Hapana, sivyo Yohana anavyofanya. Yohana anatumia kile kinachoitwa kauli za "Mimi Ndiye". Ego *eimi*, ni kauli za "Mimi Ndiye". Kwa hivyo unapata kauli saba kati ya hizi "Mimi Ndiye" zilizonyunyiziwa na kisha Yesu anaendeleza anachomaanisha kwa kauli hizi za "Mimi Ndiye". Kwa hivyo, kwa mfano, wacha niorodheshe kauli chache kati ya hizi "Mimi Ndiye". Tena, Yesu hafundishi kwa mifano. Hakuna mifano katika Yohana. Lakini anafundisha kupitia kauli hizi za "Mimi Ndiye". "Mimi ndiye mkate wa uzima," katika sura ya 6:35. Katika 8:12, "Mimi ndiye nuru ya ulimwengu." Katika sura ya 10, kuna picha nyingi zinazoelezea hili: "Mimi ndimi lango." Na kisha pia katika sura ya 10, "Mimi ndiye," na kwa hili, kuna picha nyingi zinazoelezea hili: "Mimi ndimi mchungaji mwema." Linamwonyesha Yesu kama

mchungaji mwema anayewatunza kondoo wake. Mimi ndimi mchungaji mwema. Hapa kuna moja maarufu, inakuja wakati wa hadithi ya Lazaro: Lazaro. "Mimi ndimi ufufuo." Mimi ndimi ufufuo. Kisha hapa kuna moja ambayo nyote mnaifahamu kwa sababu tulifanya hivi katika mstari wa kukariri, "Mimi ndimi njia, kweli, na uzima, mtu haji kwa Baba ila kwa njia yangu." Hii ni kauli kali sana ya Yesu. Ni kauli ya kipekee sana . Utamaduni wetu una shida na chochote ambacho ni cha kipekee . Lakini "Mimi ndimi njia, kweli, na uzima, mtu haji kwa Baba ila kwa njia yangu," Yesu alisema, Yohana 14:6. Nyote mlikumbuka hilo. "Mimi ndimi mzabibu, ninyi ni matawi," sura ya 15:5. Kwa hivyo kauli hizi mbalimbali za "Mimi ndiye", "Mimi ndiye mkate wa uzima," "Mimi ndiye nuru," kauli mbalimbali ambazo Yesu alisema "Mimi ndiye" na sidhani kama unaweza kukosa hili pia. Nasikia mwangwi wa Agano la Kale katika hilo.

Sasa, sisemi kwamba ananukuu Agano la Kale hapa, lakini nasikia mwangwi huu kutoka kwenye kichaka kinachowaka moto na Musa na Kutoka 3:14. "Mimi ndiye niliye." Yesu anatumia *ego eimi hii* , kwa Kigiriki, "Mimi ndiye," na hata baadhi ya nyakati za Mafarisayo, huitikia kweli Yesu anaposema "Mimi ndiye." Nadhani inasikiliza jina hili takatifu zaidi la Mungu, Yehova, au Yahweh, Mimi ndiye niliye, nikirudi kutoka kwenye kichaka kinachowaka moto . Baadhi ya aina hizo za sauti za ziada, au aina hii tu ya mwangwi wa Maandiko hapo naamini unapatikana hapa.

E. Uhusiano wa Roho Mtakatifu na Baba/Mwana [15:55-18:22]

Sasa, jambo lingine ambalo Yohana anafanya ni kwamba anaelezea kuja kwa Roho Mtakatifu. Nitazungumzia zaidi kuhusu kuja kwa Roho Mtakatifu, tunapoingia katika kitabu cha Matendo, na baadhi ya matokeo ya hilo, lakini kuja kwa Roho Mtakatifu, anakuelezea kama kuja ambako Yesu anasema ataondoka, na kwamba Baba atamtuma Roho. Nitatumia Toleo la King James, na nitatumia Toleo la King James kwa sababu kichwa changu kilikuwa kimeunganishwa na King James nilipokuwa kijana. "Nitamtuma mfariji." Na kwa hivyo mfariji huyu, Kigiriki ni *paraclete*. *Para - para* kama *shirika* la para-kanisa ni lile linalokuja pamoja na *clate* kimsingi linamaanisha "kuitwa." Kwa hivyo *paraclete* ni "mtu aliyeitwa kando." Kwa hivyo yule anayeitwa kando, na sasa

nachukia kufanya etimolojia na kwa kweli muktadha unashinda etimolojia, au historia ya neno. Unahitaji kuelewa matumizi ya neno na muktadha badala ya etimolojia yake, historia yake. Lakini unapoligawanya linaweza kutupa usuli.

" Yule aliyeitwa kando," lakini huyo ni nani? Inageuka kuwa *parakleti* -- lakini neno hilo linamaanisha nini? Unapogundua linamaanisha kitu, ni kama wakili. Mtu aliyeitwa kando ni wakili wa utetezi, au labda, njia nyingine ya kusema itakuwa, na bora zaidi, angekuwa "mtetezi." Kwa maneno mengine, Roho Mtakatifu atakuja kama mtetezi wetu kwa Baba. Kwa hivyo Roho Mtakatifu ndiye *parakleti huyu* . Maana halisi ya neno hilo si mfariji, nadhani hilo linakosa. Ni wazo zaidi la mtetezi, wakili wa utetezi, mtu anayekuja kando kukusaidia. Mara nyingi hutumika katika aina ya kisheria ya muktadha. Kwa hivyo uhusiano wa Baba/Mwana tulioutaja, Yohana sura ya 17 ni sala kuu ya ukuhani mkuu ya Kristo. Kwa hivyo unamwona Mwana akimwomba Baba, na urafiki huu. Ni sala nzuri hapo, na unapata kuona ndani ya moyo wa Yesu, anapomwomba Baba, na anatuomba na kusema, Nataka waone utukufu wangu niliokuwa nao pamoja nawe kabla ya kuwekwa misingi ya ulimwengu, ili wawe kitu kimoja, kama sisi tulivyo kitu kimoja, na kitu kama hicho. Ni sala nzuri tu hapo. Hii ni sala ya kuhani mkuu wa Yesu . Hapa una Baba na Mwana ambapo Mwana anamwomba Baba katika majadiliano haya ya ndani kati ya Baba na Mwana. Ni nzuri tu. Ni mojawapo ya sala hizo za ajabu katika Maandiko.

F. Misemo ya Kawaida ya Yoh: Kweli, *Agape* [upendo], na *nembo* [neni] [18:22-22:44]

C: Changanya FG; 18:22-25:07; Mtindo wa John

Sasa, tutamaliza hili kwa baadhi ya maneno ya Yohana. Kila ninapofundisha Kigiriki ambacho ni kila mwaka hapa Chuo cha Gordon, huwa nawaambia wasome 1 Yohana, kisha kwa kawaida tunaenda kwenye Yohana na Ufunuo na nataka wazoe msamiati wa Johannine. Na inavutia sana, Yohana anaonekana kurudia maneno haya ya fomula anayosema. Hakika kama ningewaambia, baadhi yenu mnajua Toleo la King James vizuri sana, "Amin, amin," "amin, amin nawaambia," mnajua, kweli kweli

yanatoka katika kitabu cha Yohana. Inamaanisha "amin, amin; kweli nawaambia," na kwamba "kweli, kweli nawaambia," ambayo inatoka kwa Yohana. Ni mojawapo ya fomula zake anazochukua, na Yohana ana maneno haya muhimu. Yohana anatumia maneno na vifungu muhimu na hivi kama vipande vidogo vya fasihi vya fomula vinavyoakisi pengine, baadhi ya njia za mdomo ambazo neno la Mungu lilitujia, ambapo vifungu hivi vingekuwa vifungu vya dhana potofu vinavyotumika katika njia za mdomo za kukumbuka mambo na kuyapeleka chini wakati ambapo si lazima mambo yaandikwe. Kwa hivyo Yohana anachukua fomula hizi za kawaida na anatumia hii "amin, amin" au "amin, amin nawaambia."

Yeye ni mwanafunzi mpendwa, kwa hivyo anachukua neno hili *agape* [upendo]. Na kwa hivyo katika 1 Yohana haswa, unapata hili lakini pia unalipata katika injili. Watu wengi wanajua kwamba katika Kigiriki kuna maneno kadhaa ya upendo, tofauti na Kiebrania, ambapo Kiebrania kina neno moja la upendo. Kigiriki kina *agape* [kujitoa mhangana], *phileo*, upendo wa kindugu, *storge* na *eros*. *Eros* ni upendo wenye shauku zaidi. Nadhani wakati mwingine watu wamewatenganisha hao. Wamewatenganisha *agape* na *eros* na *phileo* mbali sana. Nadhani kuna mwingiliano fulani katika maneno hayo ambayo nadhani lazima uwe mwangalifu sana na maneno hayo manne ya upendo. Kila mtu anajaribu kuona tofauti lakini inaonekana kuna mwingiliano na ndiyo maana yote yanatafsiriwa "upendo" wakati mmoja lakini upendo ni wazi una maana tofauti. Kwa hivyo Yohana anatumia neno hili *agape*, ingawa, na ni neno kubwa kwake, na ni aina ya upendo wa kujitolea na ni muhimu sana.

" Hapo mwanzo kulikuwako Neno [*logos*], naye Neno [*logos*] alikuwa pamoja na Mungu, naye Neno [*logos*] alikuwa Mungu." *Logos* inamaanisha "neno." Kisha Yohana anamtaja Kristo kama *logos* hii. Watu hujaribu kuelewa hilo na pengine kwa usahihi, *logos* hii ni aina ya nguvu ya ulimwengu, kanuni ya upangaji wa ulimwengu na ina wazo hili la mpangilio wa ulimwengu dhidi ya machafuko ya ulimwengu. Una miundo mingi ya kidini ya Mashariki ya Karibu ambapo una vita hivi kati ya utaratibu na machafuko. Kwa hivyo Yesu anaitwa *logos*, Neno la Mungu. Nadhani pia, kuna aina ya entender mbili au kitu cha entender tatu na *logos*, neno la Mungu: usemi wa mtu, na

mawasiliano ya kibinafsi ya Mungu katika mwili na ufunuo wenyewe. Labda hiyo labda ndiyo njia bora ya kuisema. Ufunuo wa Mungu unatoka kwa Neno la Mungu *logos* .

Haya ni baadhi ya maneno anayopenda John, na anayatumia mara kwa mara. Anarudia maneno mengi na hufanya hivi kwa marekebisho madogo. Anayabadilisha, karibu kama tulivyotoa hotuba kutoka kwa Dkt. Graeme Bird hapa Gordon, karibu anachukua fomula hizi za kawaida na anazibadilisha. Na kwa hivyo ni kama mpiga jazz anayefanya kidogo au ana arpeggio kidogo anayofanya, na anafanya hivi na anachukua wimbo ambao kila mtu anautambua na anafanya vitu hivi vidogo vidogo, na anaongeza hilo. John anafanya hivyo, anachukua fomula hizi ndogo za kawaida na kisha anazibadilisha kidogo na unaweza kuona ni kama mpiga jazz, anapiga wimbo uleule mara kwa mara, lakini anaubadilisha kila wakati na kuufanya uwe tofauti kidogo kwa wasomaji.

G. Tofauti Nyingi na Mwanafunzi Aliyependwa na Yesu [22:44-25:07]

Kwa kweli John ana tofauti nyingi. Nuru na giza ni jambo kubwa katika Yohana. Tena, baadaye, katika karne ya pili utapata zaidi Ugnostiki huu, na kutakuwa na tofauti kubwa zaidi kati ya nuru na giza. Kwa hivyo wengine wanaona aina fulani ya majibu ya kiproto-gnostic, ambapo John, anachukua tofauti hii ya nuru na giza. Kwa njia, hata tunatumia nuru na giza kwa upande wa mambo ya kisasa, nimeona tu picha hii ya Darth Vader. Na una nguvu za nuru na taa za taa na vitu kama hivyo . Kwa hivyo una pambano hili kati ya nuru na giza na hata lipo katika baadhi ya filamu za Lucas, Star Wars, ambazo zimekuwa maarufu sana. Kwa hivyo, John anachukua mwelekeo huo wa nuru na giza.

Kwa hivyo, na mwishowe, nilitaka tu kummalizia Yesu, mwanafunzi huyu anapoandika kitabu hiki, anatambua kwamba yeye ni mmoja, yeye ndiye mwanafunzi ambaye Yesu alimpenda. Kwa hivyo ni vizuri kupata mtazamo wa Yesu kutoka kwa mtu ambaye Yesu alithamini sana. Anajitambulisha kama: Mimi ndiye niliyempenda Yesu; na huo ndio ulikuwa msingi wa jinsi alivyojiona. Inapaswa kuwa kwa njia fulani jinsi tunavyojiona. Ilhali watu wengi maishani huuliza: upendo ni nini? Kila mtu anajaribu kunyonya upendo kutoka kwa kila mtu mwingine na kujaribu kuwafanya watu wengine

wanipende. Kama Mkristo tunatambua kwamba tunaweka onyesho kubwa la upendo, alitoa maisha yake kwa niaba yetu. Kwa hivyo tunapendwa na hatupaswi kunyonya upendo kutoka kwa watu wengine, kutoka sehemu zingine. Lakini badala yake tunaweza kuwa wale ambao kama Kristo, huwapa wengine upendo, kwa sababu kikombe chetu kimejaa na kinafurika. Kwa sababu tunapendwa na Kristo na kwa hivyo tumejaa na tunaweza kuwapenda watu wengine bila kujaribu kupata kitu tena. Nitakupenda bila kupata upendo tena. Tunaweza kuishi bila ubinafsi badala ya ubinafsi. Badala ya kujipenda wenyewe, hiyo ni kujilenga sisi wenyewe, ili tuweze kuwa na mtazamo tofauti. Kwa hivyo, hata hivyo, Yohana ndiye mwanafunzi ambaye Yesu alimpenda katika kitabu cha Yohana.

H. Kuhamia kwenye Matendo [25:07-28:57]

D: Mchanganyiko HJ; 25:07-36:03; Utangulizi wa Matendo na muundo wake

Na sasa tuko karibu kufanya mabadiliko makubwa. Hadi sasa katika kozi hii tulitumia muda mwingi tukimzungumzia Yesu. Hiyo ni sehemu ya upendeleo wangu, siwezi kuepuka. Kila ninapohama kutoka masomo ya Agano la Kale hadi masomo ya Agano Jipya, ninataka sana kumlenga Yesu na kupata ufahamu mzuri wa Yesu, mafundisho yake, huduma yake, jinsi Yesu alivyoingiliana na watu. Inaelezea jinsi Yesu alivyoingiliana na Baba yake, jinsi Yesu alivyoingiliana na Shetani, jinsi Yesu alivyoingiliana na maadui zake. Unaweza kumtazama Yesu katika hali hizi zote tofauti. Ndiyo maana tumetumia muda mrefu sana katika Agano Jipya tukimlenga Yesu, nadhani Yesu ndiye lengo na kwa hivyo nataka kutumia muda mwingi kwenye Mathayo, Marko, Luka, na Yohana, Injili, Injili za Synoptic pamoja na Yohana.

Lakini sasa, Yesu amekufa, amefufuka tena, amevunjwa kutoka kaburini, na sasa tutahamia kwenye kitabu cha Matendo. Matendo, pamoja na Matendo, kila kitu kinabadilika. Pamoja na Matendo, si Yesu tena katika maana ya Yesu kuishi na kutembea kando ya Bahari ya Galilaya na kanisa na kueneza injili. Kwa kweli, kitabu cha Matendo, unapata kuona agano la Ibrahimu. Kumbuka agano na Ibrahimu, ambapo Mungu alimwahidi kama tunavyofanya katika Biblia, nchi, mbegu na kwamba wazao wake

wangukuwa baraka kwa dunia yote. Na sasa unapata kuona jinsi baraka hiyo itakavyotimizwa katika Yesu na wanafunzi wake kumi na wawili - na jinsi hiyo itaenea kote ulimwenguni. Kitabu cha Matendo, basi, kitaelezea aina hiyo ya mlipuko wa wanafunzi wakitoka Yerusalemu. Yesu atafufuka kutoka kwa wafu, tunaita hiyo ufufuo, na siku ya tatu alipofufuka akafufuka. Kisha yapata siku arobaini baadaye, akiwa na wanafunzi wake, na watu mbalimbali wanamwona, na wanafunzi wake kumi na wawili wanamwona, na wanawake wanamwona. Kwa njia, hilo ni jambo muhimu sana, Dkt. Hugenberger alizungumza katika Kanisa la Park Street siku ya Pasaka. Ni nani waliokuwa wa kwanza kumwona Yesu baada ya kufufuka kutoka kwa wafu? Ni nani wa kwanza kushuhudia? Ni nani waliosimama kama mashahidi wa ufufuo? Ni wanawake hawa, Mariamu na wanawake. Wanawake basi, ndio "mitume" wa kwanza, au waliotumwa. Ni wanawake wanaoenda na kuwaambia mitume, ameenda, amefufuka. Na Yesu alimtokea Mariamu Magdalene na hawa wengine. Ni wanawake na inavutia katika utamaduni huo mwanamke hakuruhusiwa kuwa shahidi mahakamani kwa ujumla, na hivyo ushuhuda wa mwanamke ulibatilishwa. Lakini injili, kama ungekuwa unaandika injili, ukijaribu kuthibitisha ufufuo, ungewaomba wanaume wasimulie hadithi, lakini Maandiko yanachofanya ni kwamba, yana wanawake wanaosimulia hadithi ambazo si jinsi ambavyo ungethibitisha ufufuo wa wafu katika nyakati hizo. Hii inaonyesha tu kwamba maandiko yanatupa ukweli wa kweli, kwamba maandiko yanatupa historia ya kweli, hiki ndicho kilichotokea kweli. Sio kwamba wanabuni, sio wanachozunguka hivi au vile, wanaelezea ukweli wa kweli, kile kilichotokea kweli. Kwa hivyo ushuhuda wa wanawake huja kwanza ingawa hiyo ingekuwa kinyume na utamaduni, na mambo madogo kama hayo yanaendelea kujitokeza ambayo yanaonyesha kwamba hii si kweli iliyotengenezwa, kwamba wanasimulia tu historia, kile kilichotokea kweli. Sasa hawasemi yote yaliyotokea na tunaona hilo katika kitabu cha Matendo.

I. Utangulizi wa Matendo ya Mitume na Umuhimu wake wa Kikanuni [28:57-33:26]

Kwa hivyo sasa tunabadilisha kitabu cha Matendo, na unamwona Yesu akifa msalabani, siku tatu baadaye anafufuka kutoka kwa wafu, yuko pamoja na wanafunzi

wake, anawatokea wanawake hawa, anawatokea watu wawili wakienda kwenye Barabara ya Emau, anaonekana na watu 500 wote kwa wakati mmoja, anaonekana na wanafunzi kumi na mmoja wote kwa wakati mmoja. Anaonekana na vikundi vingi na vikundi vingi katika sehemu tofauti pia. Haonekani kila wakati mahali pamoja. Yuko njiani kuelekea Emau, nje ya Yerusalemu, anaonekana katika miktadha mingi, mingi tofauti na watu wengi, wengi tofauti na hatimaye watu 500 wanamwona. Kisha una kile kinachoitwa "kupaa." Una kile kinachoitwa "ufufuo," ambao ni kufufuka kutoka kwa wafu. Kupaa ni baada ya kama siku 40. Yesu anapanda juu juu ya wingu na kuruka mbali. Anaondoka kutoka, nadhani wapi? Mlima wa Mizeituni. Na baadhi yenu mmeenda kwenye programu ya Get Lost in Jerusalem mnajua kwamba ukipanda juu ya Mlima wa Mizeituni na ukienda juu kuna kanisa na kanisa hilo linaitwa Kanisa la Kupaa. Lina alama ya Yesu alipopanda kwenda mbinguni. Sasa, unaweza kununua hilo, jamaa huyo anataka pesa ili kuliona na mambo kama hayo kwa hivyo ni uongo sana, bila shaka, lakini Yesu alipanda kutoka Mlima wa Mizeituni. Inasema atakaporudi atarudi kwenye Mlima wa Mizeituni kwa njia ile ile unayomwona akienda. Na kwa hivyo watu wengi wanataka kuzikwa kwenye Mlima wa Mizeituni kwa sababu hapo ndipo Yesu atakaporudi. Kwa hivyo, hebu turuke kwenye kitabu cha Matendo.

Sasa kitabu cha Matendo, kama tulivyosema, ni mabadiliko makubwa. Kitabu cha Matendo kimsingi ni kanisa linaloendelea, haya ni maneno rahisi, lakini kitabu cha Matendo, Matendo ya Mitume, kama kinavyoitwa. Tuna nini hapa? Kitabu cha Matendo ni muhimu katika kuelewa Biblia yote, Agano Jipya lote. Tunacho ni Mathayo, Marko, Luka na Yohana wakituambia kuhusu maisha ya Yesu na kitabu cha Matendo kimsingi kinatupa historia, tutakuwa na baadhi ya barua kama Warumi, Wakorintho, Wagalatia, Waefeso, Wafilipi, na Wakolosai. Matendo yatatoa historia inayosababisha sababu za barua hizi kuandikwa. Ukiangalia mihadhara ya Dkt. Dave Mathewson, ambayo ni bora, anaendelea kurudi na kila moja ya barua, tukio la waraka lilikuwa nini, ni tatizo gani la mwanzo lililosababisha mtume Paulo au Yakobo au yeyote kuandika? Kwa maneno mengine, ni tatizo gani la mwanzo lililosababisha waandike? Na waraka unajibuje tatizo hilo? Kitabu cha Matendo kitakupa historia iliyo chini ya mitume. Kwa hivyo, kusema

ukweli, tunatumia muda mwingi kupitia kitabu cha Matendo. Kwa hivyo nadhani Matendo ya Mitume yanatupa mfumo wa kihistoria wa nyaraka na kwa hivyo inatubidi kujifunza Matendo ya Mitume vizuri. Tunapofikia nyaraka tutajifunza vizuri. Hali ya kihistoria ilikuwaje maishani nyuma ya nyaraka? Kwa hivyo, kisheria unapoenda kusoma Matendo ya Mitume inakupa historia hii inayotegemea nyaraka hizi zingine.

Sasa, hebu tujadili jambo moja zaidi kuhusu hili muhimu la kitabu cha Matendo. Baadhi ya barua za Paulo kama vile Nyaraka zake za Kichungaji zitakuja baada ya Matendo na kwa hivyo inaonekana kama Paulo, mwishoni tutaona hili kwamba kitabu cha Matendo kinaishia na Paulo gerezani huko Roma. Kisha kinaisha, kusema ukweli, ghafla sana. Kitabu cha Matendo kinaisha ghafla, hatujaambiwa kamwe kilichompata mtume Paulo. Kinapoisha, anaingia mahakamani mbele ya Kaisari. Hatujui kilichotokea kutokana na hilo, kitabu cha Matendo kinasimama hapo. Kisha tuna baadhi ya 2 Timotheo na barua zingine ambazo Paulo aliandika ambazo zinaonekana kutoka baada ya kesi hiyo mbele ya Kaisari. Kwa hivyo kuna baadhi ya Nyaraka za Kichungaji na, bila shaka, kitabu cha Ufunuo, tunatambua kuwa kimeandikwa na Yohana baadaye sana, na kinafunga orodha ya vitabu karibu mwaka 98 BK au karibu.

J. Muundo wa Kitabu cha Matendo: Kupanua Injili [33:26-36:03]

Sasa hebu tuangalie muundo wa kitabu cha Matendo. Mstari muhimu wa kitabu cha Matendo ni Matendo 1:8. Na mstari huu tena, tumekariri hili kwa ajili ya kozi hii, lakini Matendo 1:8, inakupa mtiririko mzima na muundo wa kitabu, nadhani kwa ufupi: "Lakini mtapokea nguvu Roho Mtakatifu atakapowajilia." Kwa hivyo Roho Mtakatifu atakuwa mada kubwa. Kwa njia, unakumbuka huko nyuma katika kitabu cha Luka? Ni mada gani kubwa ya Luka ilikuwa? Luka alikuwa kabla ya Pentekoste, hii imerudi na Yesu. Luka alichukua Roho Mtakatifu. Roho Mtakatifu alikuwepo wakati mtoto wa Mariamu aliporuka tumboni mwake, anapozungumza na Zakaria na Elizabeti na Roho huja juu ya watu mbalimbali katika watu hao wa kwanza katika kitabu cha Luka. Luka pia, basi, anachukua Roho Mtakatifu katika kitabu cha Matendo. Luka anaonekana kuwa mwandishi anayechukua Roho Mtakatifu mara nyingi. "Lakini mtapokea nguvu Roho

Mtakatifu atakapowajilia juu yenu, nanyi mtakuwa mashahidi wangu" na sasa mashahidi hawa, na inaelezea harakati hii ya kijiografia, huko Yerusalemu [katikati], hadi Yudea, ikienea hadi eneo la kikabila la Yudea, Samaria, ikienda kwa Wasamaria na hadi miisho ya dunia. Na kwa hivyo hii, nadhani inaelezea utimilifu wa agano la Ibrahimu, kwamba Ibrahimu angekuwa baraka kwa dunia yote. Agano la Ibrahimu limerudi kutoka Mwanzo 12 na sehemu zingine nyuma katika Mwanzo. Kwa hivyo tuna Yerusalemu hadi Yudea, sura za Samaria, na hizi ni sura, Yerusalemu na Yudea ni sura za 1-7 za Matendo, Yudea hadi Samaria, sura za 8-12, na hadi sehemu za mbali zaidi za dunia, kwa kiasi kikubwa sehemu hii yote ni Paulo katika safari zake tatu za kimisionari, sura ya 13-28. Kwa hivyo katika sura za 13-28, tutakuwa na Paulo akiendelea na safari tatu za kimisionari. Baada ya safari tatu za kimisionari za mtume Paulo, Paulo atafungwa gerezani Yerusalemu na kisha kimsingi baada ya safari hizo tatu za kimisionari, ana kifungo cha miaka miwili huko Palestina [Kaisaria]. Kisha atasafirishwa hadi Roma na kisha utakuwa na safari hii ndefu kwenda Roma na meli ikaanguka na hatimaye atafika Roma. Itaishia hapo. Kitabu kitaishia hapa na Paulo amefungwa Roma. Kwa hivyo huo ndio muundo mkuu wa kitabu.

K. Muundo Mbadala: Mmisionari na Shamba Lao [36:03-43:11]

E: Kuchanganya KL; 36:03-49:33; Umisionari na Ushamba, Vizuizi kutoka kwa Matendo

Sasa hapa kuna njia nyingine ya kuiangalia, hapa kuna njia nyingine ya kuangalia muundo. Hapa kuna mmisionari, hapa kuna uwanja wa umisheni, una msingi wa sura zilizo chini pale ambapo hutokea. Sasa kwanza kabisa, tuna Petro na Stefano. Katika sura za mwanzo za kitabu cha Matendo ambazo zinatawaliwa na Petro, kwa kiasi kikubwa. Petro na Stefano, kuna sura kubwa kuhusu Stefano, kupigwa mawe kwa Stefano katika sura ya 7, na sura ya 6 ni utangulizi na Stefano. Hapa una Yudea, kwa kiasi kikubwa Petro na Stefano ambao Yudea ndio lengo. Msingi wa operesheni ni Yerusalemu, unazingatia sana Yerusalemu na kitakachotokea katika kanisa la kwanza ni kwamba kutakuwa na mateso. Kwa hivyo, huko Yerusalemu kutakuwa na mateso haya, kutakuwa na mateso. Yakobo, alikuwa ndugu wa Yohana, mwana wa Zebedayo. Kwa hivyo una

ndugu wa Yohana, Yakobo atakuwa mmoja wa wafia imani wa kanisa la kwanza, atakufa mapema, Stefano atakuwa mmoja wa wafia imani wa mapema. Stefano atapigwa mawe hadi kufa, na kutoa mahubiri haya marefu ya ajabu ya Agano la Kale, yenye maelezo yake mazuri ya Agano la Kale. Shida pekee ni kwamba yalifupishwa kwa sababu watu walimkasirikia sana kiasi kwamba walianza tu kuokota mawe na kumuua. Kwa njia, hotuba kubwa ya Stefano hapo katika sura hii ndefu nzuri ni ufafanuzi wa Agano la Kale. Kisha, Paulo yuko pale na Paulo anaona hili na kwa hivyo Paulo anashuhudia kifo cha Stefano. Kuna maelezo marefu sana hapo ambayo labda yamesimuliwa na Paulo na kile alichokiona. Katika sura ya 8-12, una Barnaba na Filipo. Filipo anaenda na towashi huyu wa Ethiopia katika sura ya 8 ya Matendo na atatoka nje na kukutana na towashi huyu wa Ethiopia na jamaa huyo atatoka nje na kusema, "Hei, sijui ninachosoma," na atatoka nje na malaika anakuja na kumchukua Filipo na kumpeleka nje huko. Aina hii ya uinjilisti, malaika anampeleka nje huko na kusema, "Nenda kazungumze na jamaa huyo." Kwa hivyo anaenda juu na kuzungumza na towashi huyu wa Ethiopia na kumweleza maandiko. Anamwambia kuhusu Yesu na anasoma Isaya na anasema, "Kuna nini hapa?" Na kwa hivyo una aina hii kubwa ya uhusiano wa Isaya/Yesu na Filipo. Pia anavutia, kwa sababu ana binti wanne wanaotabiri. Kwa hivyo inavutia sana unayo katika Agano la Kale, nyinyi mnakumbuka tulipowashughulikia Debora na Baraka katika kile kilichokuwa, Waamuzi 4 na 5, na ulikuwa na Debora na Baraka na Debora kisha alikuwa kiongozi wa Israeli, alikuwa nabii wa kike, na alikuwa mwamuzi. Pia alikuwa ameolewa na jamaa huyu aliyeitwa Lapidothi na kwa hivyo alikuwa mwanamke aliyeolewa ambaye alikuwa nabii wa kike na mwamuzi na maandishi yanasema alikuwa akiongoza Israeli wakati huo. Unakumbuka alikuwa akiongoza Israeli na Yabini na Hazori wakati huo. Na kinachotokea ni kwamba pia una Hulda wakati wa Yeremia, ambaye alikuwa nabii wa kike katika Agano la Kale, na sasa unasema hiyo ilikuwa Agano la Kale, Agano la Kale lilikuwa na manabii, Musa, Isaya, Ezeieli na Danieli na pia walikuwa na manabii wa kike. Katika kitabu cha Matendo, Filipo ana binti wanne wanaotabiri. Sasa hawakuandika Maandiko yoyote tunayoyajua, lakini walichofanya ni kwamba walitoa neno la Mungu kwa watu wa Mungu. Walinena neno la Mungu kwa watu wa Mungu.

Filipo alikuwa na binti wanne waliokuwa wakitabiri ambao watakuja baadaye, kanisani kuna mjadala mkubwa kuhusu nafasi ya wanawake kanisani na chochote unachopenda au usichopenda kuhusu ambacho unapaswa kukielezea, Filippo na binti zake wanne waliokuwa wakitabiri ambao wanaelezwa kama manabii wa kike. Wana neno la Mungu kama vile Hulda alivyofanya katika Agano la Kale na jinsi Debora alivyofanya.

Barnaba ni mtu mzuri, inaonekana alikuwa mtu mrefu na Barnaba anamaanisha "*bar*" inamaanisha "mwana wa," *nabas* inamaanisha "fariji." Kwa hivyo Barnaba anamaanisha "mwana wa faraja." Kwa hivyo Barnaba ni mtu wa kutia moyo, na hata hapa Gordon tuna vikundi vya Barnaba na vikundi vya Barnaba hufanya nini? Ni vya kutia moyo na hivyo. Kwa hivyo Barnaba atakuwa mtu wa kutia moyo sana wakati Paulo anapoenda kwenye Safari yake ya Kwanza ya Umisionari na atakuwa Barnaba anayeenda naye. Na Barnaba anakubaliwa na kanisa. Paulo alikuwa mtu wa nje kidogo. Namaanisha, unaweza kufikiria, Paulo alikuwa akiwaua Wakristo na kisha Paulo anarudi na anadai kuwa mtume na anataka kwenda safari ya umisionari. Kwa hivyo Barnaba anamrahisishia Paulo katika jamii na Barnaba ni mtu wa aina hiyo. Yudea na Samaria na mambo mengine yalienea hadi Yudea katika sura ya 8-12, na kisha sehemu ya mwisho hapa ni Paulo. Kitabu cha Matendo kinamlenga sana Paulo na umebadilisha hii kutoka kwa Petro, Stefano, Barnaba na wale jamaa na unabadilisha Paulo. Kuna mwelekeo wa Paulo kweli. Paulo anapeleka injili Uturuki, na anafanya safari moja ya kimisionari na anafanya safari ya kimisionari katikati mwa Uturuki, katika Safari ya Pili ya Kimisionari anapitia Uturuki na anaenda Makedonia na kushuka hadi Ugiriki, hadi Athene, hadi Korintho, hadi Filipi, hadi Thesalonike na sehemu zote unazozikumbuka kutoka katika vitabu vya Biblia pekee.

Kisha katika Safari yake ya Tatu ya Umishonari anaelekea Efeso na kutumia miaka mitatu huko Efeso. Na kisha baada ya Safari yake ya Tatu ya Umishonari atakusanya pesa kwa ajili ya watu maskini huko Yerusalemu. Kuna njaa huko Yerusalemu na kwa hivyo anakusanya pesa kutoka kwa watu wengi kutoka Ugiriki na Uturuki na kisha anarudi Yerusalemu na pesa hizi kusaidia njaa huko Yerusalemu na hapo ndipo Paulo anafungwa gerezani mwishoni huko. Kwa hivyo , kuna safari tatu za

umishonari za mtume Paulo - safari moja, mbili, tatu za umishonari. Kisha anarudi Yerusalemu na anafungwa gerezani anaporudi. Ni jambo la kejeli, sivyo? Hapa analeta pesa huko Yerusalemu kuwasaidia maskini huko Yerusalemu na hapo ndipo anapokamatwa na kufungwa gerezani. Ungefikiri wangeshukuru na kusema, "Jamaa huyu analeta pesa kuwasaidia watu wetu."

Kituo cha umisionari katika safari zote za umisionari za Paulo huhama kutoka Yerusalemu hadi Antiokia huko Siria. Kwa hivyo Antiokia iko Siria na kituo cha shughuli huhama kaskazini kwa sababu kulikuwa na mateso huko Yerusalemu na kwa hivyo kituo cha shughuli huhama hadi Antiokia. Safari za umisionari za Paulo katika Matendo 13-28 zote zitaanzia Antiokia huko Siria. Kwa hivyo huo ndio muundo wa kitabu na muhtasari mpana wa kitabu cha Matendo.

L. Kutokuwepo katika Kitabu cha Matendo [43:11-49:33]

Alichaguaje nyenzo zilizoandikwa hapa? Inashangaza hapa kwamba kuna mambo mengi yaliyoachwa katika kitabu cha Matendo. Wengi wanasema Matendo ni historia ya kanisa la kwanza. Lakini ukweli ni kwamba Matendo si historia kamili ya kanisa la kwanza. Kwa mfano, baadhi ya mambo yaliyoachwa ambayo ni dhahiri sana yapo katika Wagalatia 1:17 baada ya Paulo, kwenye Barabara ya Damasko, Paulo anatoka kwenye Barabara ya Damasko na Kristo anaonekana kumtokea na kumpofusha na anaanguka kutoka kwenye farasi wake, "Sauli, Sauli, mbona unanitesa." Paulo anashuka, "wewe ni nani?" "Mimi ni Yesu unayemtesa." Kwa hivyo Paulo anamkubali Kristo akiwa njiani kuelekea Damasko. Anaenda Damasko na kisha kwa miaka mitatu, Wagalatia 1:17 inatuambia, Paulo alienda Arabia, si kurudi Yerusalemu, si Antiokia. Alienda Arabia na inaonekana alikaa huko kwa miaka mitatu baada ya kuongoka kwake. Kwa hivyo una muda mwingi hapa katika maisha ya Paulo ambao hata haujarekodiwa. Kitabu cha Matendo hakisemi lolote kuhusu hili, lakini tunalichukua kutoka Wagalatia. Kwa hivyo ninachojaribu kupendekeza hapa ni kwamba kitabu cha Matendo si historia kamili kuna mambo ambayo yameachwa na moja wapo ni miaka mitatu ya Paulo. Haisemi chochote kuhusu muda wake huko Arabia.

Kinachowapata Marko na Barnaba katika Safari ya Pili ya Umishonari ya mtume Paulo. Katika Safari ya Kwanza ya Umishonari, Yohana Marko na Barnaba wanaenda na Paulo. Safari ya Pili ya Umishonari ilipokuwa ikianza, kuna mzozo mkubwa kuhusu Yohana Marko. Tumezungumzia hili tulipoandika kitabu cha Marko. Kati ya Paulo na Yohana Marko kulikuwa na mzozo. Barnaba, ambaye ni mjomba wake Yohana Marko, anamchukua na kurudi Kupro na Paulo anamchukua Sila na wanaendelea na Safari ya Pili ya Umishonari kupitia Uturuki na kisha kupanda hadi Makedonia na kisha kushuka hadi Ugiriki. Lakini Barnaba na Yohana Marko hawakuenda. Badala yake waliendelea na safari yao ya umishonari kurudi Kupro. Kinachovutia sana ni baada ya Safari ya Kwanza ya Umishonari ambapo Yohana Marko na Barnaba wanaenda na Paulo. Safari ya Pili ya Umishonari hawa jamaa wanaanguka kwenye ramani. Husikii mengi kuhusu Barnaba na Yohana Marko. Wameenda. Kwa hivyo haituambii mambo yote. Kilichowapata wale jamaa wawili hatujui.

Mitume wengine kumi na wawili, mna kitabu cha Matendo ya Mitume lakini je, kinatuambia kweli kuhusu matendo ya mitume? Kinatuambia kuhusu Petro mapema lakini mara tu unapofikia sura ya 13 na kinazungumzia Paulo na safari zake tatu za kimisionari na kutupwa gerezani. Ni nini kilichowapata mitume wengine kumi na wawili? Naam, unasema, Filipo aliingia kwa ndege na ikabidi amhudumie towashi huyu wa Ethiopia. Lakini nini kilimpata Filipo baada ya hapo? Husikii chochote. Filipo ameondoka.

Mojawapo linalonivutia ni Tomaso. Hatusikii chochote kuhusu Tomaso. Tulizungumzia kuhusu Tomaso kutoka katika kitabu cha Yohana. Inageuka kuwa Tomaso inaonekana alikwenda India. Ukienda India, hata leo, kuna makanisa haya yote ya Thomistic lakini hayajaandikwa katika kitabu cha Matendo. Hakuna sifuri kwa Tomaso. Tomaso anaenda India na inaonekana anaeneza injili huko. Kuna makanisa yaliyoanzishwa huko ambayo yanamtambua Tomaso. Kwa hivyo inavutia sana kwamba kitabu cha Matendo hakituambii kilichowapata wengi kati ya mitume kumi na wawili.

Mathiya, walitumia muda huu wote katika Matendo sura ya kwanza na ya pili kumchagua mtume wa kumi na mbili kuchukua nafasi ya Yuda. Ni nini kilimtokea

Mathiya? Hatujui kilichomtokea. Ni nini kilichomtokea Barthomew na baadhi ya wanafunzi wengine hatujui. Yakobo tunamjua. Yakobo, mwana wa Zebedayo, ndugu yake Yohana, aliuawa mapema, lakini kuna mitume wengine wengi ambao hatujui chochote kuwahusu.

Nini kilimtokea Yohana? Yohana anakaa na Petro katika sura za mwanzo Yohana na Petro wako pamoja “fedha na dhahabu sina” na wanamfanya huyu mtu mlemavu aamke lakini nini kinamtokea Yohana katika Matendo. Yohana anaanguka kutoka kwenye ramani. Kuna mengi kuhusu Petro. Kuna hata hotuba kadhaa ambazo Petro anatoa lakini vipi kuhusu Yohana, karibu hakuna kitu. Kwa hivyo tunazichukua sehemu zingine katika historia ya kanisa na tunazichukua kutoka sehemu zingine katika Agano Jipya.

Ninachotaribu kusema ni kwamba kitabu cha Matendo hakitupi picha kamili ya mitume kumi na wawili na wao wakitoka nje na kueneza injili na kutuambia kilichompata kila mmoja wa mitume. Hatujui kilichompata baadhi ya mitume. Tunapaswa kuichukua hiyo kupitia vyanzo kama vile kanisa la kwanza na Vitabu vya Foxe vya Mashahidi na rekodi zingine, sehemu zingine kwenye orodha kama ilivyo katika Kitabu cha Ufunuo ambapo kinatuambia zaidi kuhusu Yohana.

Hapa kuna mtazamo wa Paulo . Lakini basi inabidi uulize, rudi kwenye swali la Dkt. Mathewson, kwa nini kitabu cha Matendo kinaandikwa? Je, kitabu cha Matendo kimeandikwa kama historia ya kanisa la kwanza? Sidhani hivyo. Nadhani kuna kusudi maalum zaidi. Sababu ya kwa nini ilihusiana na tukio la kuandikwa kwake na sababu hiyo inapunguza wigo wa historia iliyorekodiwa. Ninaendelea kurudi kwenye kauli hiyo mwishoni mwa kitabu cha Yohana. Yohana anasema, "Kama ningeandika kila kitu ambacho Yesu aliwahi kufanya, ulimwengu wote haungeweza kuhifadhi vitabu vyote ambavyo vingemandikwa." Kwa hivyo unachokiona ni historia huwa ni ya kuchagua kila wakati. Mtu yeyote anapoandika historia yoyote ingawa ni vitabu vingi, huwa ni ya kuchagua kila wakati huwezi kupata picha kamili. Hiyo ni sehemu ya asili ya historia. Kwa hivyo basi inabidi uulize, ni vipengele gani vya kuzingatia vya jinsi walivyochagua vitu ambavyo waliamua kusimulia na vitu ambavyo waliamua kutosimulia. Kuna kanuni

nyuma ya hilo unapoandika historia. Mambo fulani huja akilini na mambo mengine hayaji.

M. Muhtasari wa Taarifa katika Matendo kama Wagawanyi [49:33-55:32]

F: Unganisha MO; 49:33-62:47; Upinzani wa Wayahudi

Sasa kinachovutia, kuna mtu anayeitwa Ben Witherington ambaye amefanya kazi kubwa sana katika Agano Jipya. Alichukua muhtasari katika kitabu cha Matendo. Kwa hivyo anapitia kitabu cha Matendo na anagundua kuwa kuna muhtasari huu anaouona kama mgawanyiko katika kitabu cha Matendo. Unakumbuka tulipozungumzia kitabu cha Mwanzo muhula uliopita kwamba Mwanzo ulikuwa na kauli hizi kumi za *toledoth* : hii ni simulizi ya Adamu, hii ni simulizi ya Sethi, hii ni simulizi ya Nuhu, na hii ni simulizi ya Tera . Inapitia na inagawanya Mwanzo na aina hii ya colophon au kauli hii ya fomula ambayo hutokea na kuvunja mambo. Kwa hivyo hii ni aina ya jambo la kushangaza. Kitabu cha Matendo kisha kina kauli hizi za muhtasari na kile Witherington anachofanya ni kuona jinsi wanavyovunja maandishi.

Kwa mfano, katika Matendo 2:42, baada ya Pentekoste, inasema, "wakajitoka kwa mafundisho ya mitume na ushirika, na kuumega mkate na kusali. Kila mtu akajaa hofu, na miujiza mingi na ishara zikafanywa na mitume. Waumini wote walikuwa pamoja, na walikuwa na kila kitu shirika." Hii ni Matendo 2:42 na inakupa taarifa ya muhtasari. Witherington anachofanya ambacho ni cha kuvutia ni kwamba kauli hizi za muhtasari zinaonyesha mwisho wa chanzo ambacho Luka alikuwa akitumia. Sasa tunajua kwamba Luka alitumia vyanzo kwa sababu anatuambia hivyo katika Luka 1:1-4. Unakumbuka hilo? Luka anasema kwamba hakuwa shahidi aliyeona. Labda hakumjua Kristo kibinafsi hadi Safari ya Pili ya Umishonari ya mtume Paulo wakati Paulo anaenda Troa katika Safari ya Pili ya Umishonari wakati Paulo anamchukua Luka. Kwa hivyo Luka anasema, "Niliwahoji mashahidi walioona" Luka anatuambia kwamba aliwahoji mashahidi walioona na kwamba anajaribu kuandika "simulizi ya utaratibu kwako Theofilo mtukufu ." Kwa hivyo anamwandikia huyu Theofilo na anakubali hili kwamba yeye si shahidi aliyeona. Kwa hivyo kinachotokea ni kwamba anatumia vyanzo tofauti. Witherington

anasema kwamba kauli hizi za muhtasari zinaonyesha mabadiliko katika hati. Luke anapofupisha ni Luke akisema nimemaliza na chanzo hicho na anafupisha na kutoa muhtasari mdogo wa chanzo hicho na kisha anaenda kwenye chanzo kinachofuata. Ni kama kuandika karatasi na una kadi za 3x5 au chochote kile, katika OneNote ungefanya tofauti, lakini ungeandika mambo kisha unamaliza chanzo kimoja na unakiweka kando kisha unafupisha mwishoni na kisha kuanza kwenye chanzo chako kipya. Ingawa amependekeza hili, haliniridhishi sana. Sidhani kama Luke ni mtu wa kiufundi kiasi kwamba hiki ni chanzo kimoja na kisha anabadilisha hadi chanzo kingine.

Hata hivyo, nadhani ni muhimu kutambua kwamba muhtasari hii ni migawanyiko. Kwa hivyo unapaswa kuangalia katika kitabu cha Matendo unapofikia kauli ya muhtasari na kugundua kwamba hapa kuna mabadiliko katika simulizi hapa. Kuna kitu kinafungwa na jambo lingine linafunguliwa. Kuelewa jinsi muundo wa fasihi unavyosonga ni muhimu. Hii ni njia inayoitwa ukosoaji wa balagha na nadhani kuna faida fulani kwa hili ya kujua vitengo vyako. Kwa maneno mengine, hadithi inaanza lini. Karibu katika hadithi zote unapata aina hii ya kitu ambapo hadithi itakuwa na njia fulani ya kuanza. Nikikuambia "mara moja kwa wakati," huweki "mara moja kwa wakati" mwishoni mwa hadithi, unaweka hiyo mwanzoni mwa hadithi. Kwa hivyo unasema, "Mara moja kwa wakati" ndivyo hadithi inavyoanza, ni mwanzo wa fomula. Kisha kwa kawaida hadithi huanza na lazima utambulishwe wahusika wako wote, lazima utambulishwe hali zote na kisha mambo huhamia kileleni. Kisha katikati ya hadithi au kuelekea mwisho unapata kilele. Kwa hivyo una mwanzo, katikati na mwisho. Mwishowe kinachotokea ni kwamba matatizo mengi ambayo wahusika mbalimbali wanayo yanatatuliwa. Wahusika wanahusika katika hali ambapo kuna tatizo la aina fulani na kisha tatizo litasababisha kilele. Mwishoni mwa hadithi tatizo litajitatusa lenyewe kwa njia fulani. Kwa hivyo basi "wote wataishi kwa furaha milele." Sasa huanzii hadithi na "wote waliishi kwa furaha milele" ndivyo unavyohitimisha. Katika hadithi kuna vitengo vya fasihi karibu na kila kitu kuna mwanzo, katikati na mwisho.

Kwa hivyo kinachosema hapa ni kwamba kwa kauli hizi za muhtasari hivi ndivyo anavyomalizia sehemu ya simulizi yake na hiyo inatuambia kisha anahamia kwenye

sehemu nyingine. Kwa hivyo, ni muhimu sana kuwa na kauli hizi za muhtasari za "na wote waliishi kwa furaha milele". Sasa si kwamba si jambo la kawaida au la kimfumo lakini angalau tuna kauli hizi za muhtasari.

Kwa hivyo kulikuwa na ile iliyo katika Matendo 2:42. Hii hapa ni ile iliyo katika Matendo 6:7 “Neno la Mungu likaenea. Idadi ya wanafunzi ikaongezeka haraka huko Yerusalemu, na idadi kubwa ya makuhani wakaitii imani.” Ukirudi kwenye Matendo 9:31, kuna kauli nyingine ya muhtasari: “Kisha kanisa katika Uyahudi wote, Galilaya, na Samaria likafurahia wakati wa amani.” Kwa hivyo hizo ni mifano michache tu ya kauli hizi za muhtasari na anazielezea kama sehemu muhimu katika simulizi. Unapaswa kuziandika unapopitia. Kwa hivyo, tunahitaji kuziangalia.

Upinzani wa Wayahudi waangaziwa [55:32-58:01]

Kitabu cha Matendo ya Mitume mara nyingi huzungumzia upinzani wa Wayahudi na kwa kweli huangazia upinzani wa Kiyahudi kwa kanisa la kwanza. Upinzani huu ni mkubwa sana na umeandikwa kwa undani sana. Kwa hivyo wacha nikupe mifano michache tu. Paulo mwenyewe, ambaye mwenyewe alikuwa Mfarisayo wa Mafarisayo kama tunavyojua kutoka Wafilipi, alisoma chini ya Gamalieli mmoja wa marabi wanne wakubwa wa wakati wote; [Akiba , Hillel, Shammai na Gamalieli], rabi mkubwa anayejulikana katika Uyahudi wote hata leo. Paulo alisoma chini yake jambo ambalo lilionyesha kuwa lazima Paulo alikuwa na akili kali. Lakini hapa tunachopata katika kitabu cha Matendo ya Mitume ni kwamba anazungumzia upinzani huu wa Kiyahudi ingawa Paulo ni Myahudi. Matendo 13:50 inasema, "Neno la Bwana likaenea katika eneo lote, lakini Wayahudi wakawachochea wanawake wacha Mungu wenye cheo na wanaume wakuu wa mji. Wakachochea mateso [Nani alichocha mateso? Wayahudi] dhidi ya Paulo na Barnaba na kuwafukuza kutoka katika eneo lao." Kwa hivyo una upinzani huu kwa Paulo na Barnaba na kufukuzwa kwao na Wayahudi.

Kifungu kingine kinaandikwa katika Matendo 13:46, ambacho naamini hiki ni katika Safari ya Kwanza ya Umishonari pia, “Kama ilivyokuwa desturi yake, Paulo aliingia katika sinagogi.” Paulo alianza huduma yake wapi anapokuja kutoka nje ya mji?

Anasafiri na ni wapi alipokutana na watu kwa mara ya kwanza? Anaenda kwenye sinagogi “kama ilivyokuwa desturi yake.” “Na siku ya Sabato tatu akahojiana kwa kutumia Maandiko. Lakini Wayahudi walikuwa na wivu hivyo wakawakusanya watu wabaya kutoka sokoni, wakaunda kundi la watu [hili ni kundi la watu wa kwanza] na kuanzisha ghasia mjini.” Ni nani aliyeanzisha ghasia mjini? Wayahudi walipata watu hawa wabaya, hawakupenda kile Paulo alikuwa akisema, alijadiliana nao kwa wiki tatu katika sinagogi kisha wakawakusanya watu hawa wabaya, wakakusanya kundi la watu na kuanzisha ghasia dhidi ya Paulo.

O. Matendo Yanayoangazia Uasi wa Kiyahudi [58:01-62:47]

Kwa hivyo, tena, inaangazia kuchochea ghasia hizi kwa Wayahudi na kuchochea ghasia hizi. Sasa, aina hiyo hiyo ya kitu inapatikana katika Matendo 22:23, "Walipokuwa wakipiga kelele na kutupa mavazi yao na kutupa vumbi hewani, jemaadari akaamuru Paulo arudishwe ndani ya ngome." Kwa maneno mengine, Paulo alitolewa nje, anazungumza mbele ya watu, na watu wanaanza kurarua nguo zao na kutupa vumbi hewani. Hatimaye, askari wa Kirumi aliye na udhibiti Paulo anasema lazima amrudishe kwa sababu kuna ghasia nyingine. Ninaamini kwamba huyu alikuwa Yerusalemu; na akaamuru apigwe viboko. Kwa hivyo hapa Paulo atapigwa viboko na Warumi hawa kwa sababu ya ghasia zinazoendelea. Kisha naamini katika muktadha huu basi, Paulo anamwandikia askari huyu wa Kirumi ukumbusho mdogo akisema, "Utanipiga viboko? Je, inafaa wewe kumpiga raia wa Kirumi?" Askari huyu alidhani Paulo alikuwa msumbufu wa Kiyahudi tu. Paulo ni raia wa Kirumi, kwa hivyo huwezi kumchapa viboko tu. Kwa hivyo askari huyu wa Kirumi anasema, “Sichezi na raia wa Kirumi.” Anasema. “Nilipata uraia wangu kwa gharama ya mkono na mguu kwa hivyo. Ninathamini uraia wa Kirumi.” Paulo akajibu, “Nilizaliwa huru. Nilizaliwa Mrumi nikiwa raia.” Kwa hivyo jamaa huyu anarudi nyuma na Paulo hachapwi viboko wakati huo. Kwa hivyo ninachojaribu kuzungumzia ni kwamba, maandishi yanaonekana

kuangazia utimilifu huu wa uasi wa Kiyahudi na Wayahudi hawa wanaosababisha uasi na Wayahudi hawa wanampiga Paulo kinyume cha sheria kwa kufanya kazi na wahusika wabaya wakianzisha makundi ya watu. Nadhani hiyo yote ni kuweka mwanga mbaya kwa Wayahudi na mateso yao kwa Paulo.

Sasa, angalia mgogoro huu kati ya Wayahudi na Paulo. Nadhani hii inahusiana na kusudi kubwa la kitabu cha Matendo. Acha niseme hili sasa na tutarudi kwenye hili baada ya dakika moja. Nadhani kinachoendelea ni kwamba Luka anaandika Theofilo bora zaidi. Theofilo bora zaidi anatajwa katika Luka 1:1 na pia anatajwa katika Matendo 1:1. Kwa hivyo Theofilo ni mtu ambaye vitabu vyote viwili vinaelekezwa kwake. Anaitwa " Theofilo bora zaidi ." Kwa hivyo jamaa huyu ni aina fulani ya afisa wa serikali, ni aina fulani ya wigi kubwa.

Kwa hivyo ninachofikiria Luka, hii ni dhana tu kwa upande wangu lakini nadhani ina mantiki. Paulo anaenda kushtakiwa mbele ya Kaisari. Na kwa hivyo nadhani Luka anaweka mambo haya pamoja akisema " Theofilo , unaweza kutusaidia, Theofilo mtukufu ? Labda unamzungumzia Kaisari na baadhi ya watu huko Roma. Paulo si msumbufu. Paulo si msumbufu. Kilichotokea ni kwamba Wayahudi hawa wamekuwa wakimsumbua Paulo." Kwa hivyo, kimsingi, ni jaribio la kusema kwamba Paulo hana hatia ya mashtaka kwamba anafanya ghasia. Hana hatia ya mashtaka hayo na Luka anaweka lawama miguuni pa Wayahudi ambao walimjibu Paulo vikali.

Kwa nini Matendo ya Mitume iliandikwa? Inawezekana sana, Paulo atakabiliwa na jaribio lake kubwa zaidi maishani mwake, kwenda mbele ya Kaisari, na nadhani Luka anaandika haya kujaribu kumtia moyo Theofilo mtukufu kusema "Je, unaweza kumpa Paulo msaada katika kesi yake inayomkabili Kaisari?" na kwa hivyo anawasilisha data. Na ndiyo maana data ya kitabu cha Matendo haituambii kilichompata Tomaso Tomaso alipoenda India. Haituambii. Inamlenga Paulo, kwa sababu Paulo anaenda mahakamani mbele ya Kaisari na Luka anajaribu kumfanya amsaidie Paulo. Nadhani ndiyo maana mkazo ni mkubwa kwa Paulo. Ndiyo maana Barnaba na Yohana Marko wanashuka. Wanashuka kwa sababu mkazo ni kwa Paulo. "Paulo anaenda kumshtaki Theofilo mtukufu , unaweza kusaidia?" Kwa hivyo nadhani hiyo ndiyo mantiki na kisha hiyo

inakuwa mkazo na sababu ya historia kuandikwa na kuelekezwa kwa mtume Paulo. Ni vizuri kuwa na taarifa hizi zote kumhusu Paulo na kumwona Paulo akiingiliana katika hali hizi tofauti kwa sababu Paulo ataandika vitabu vikuu kama Warumi, 1 na 2 Wakorintho, Wafilipi, Waefeso, Wakolosai, Wathesalonike na Timotheo. Ataandika nyaraka hizi zote za Agano Jipya kwa ajili yetu na sasa tunajua historia ya mtume Paulo. Kwa hivyo ni muhimu kwetu kuelewa Paulo. Lakini nadhani badala yake kitabu cha Matendo kiliandikwa ili kumpa Theofilo mambo aliyohitaji ili kumsaidia katika utetezi wa Paulo mbele ya Kaisari. Kwa hivyo, hiyo ni dhana tu, lakini nadhani ni dhana tu inayofaa.

P. Mada katika Matendo: Maombi [62:47-65:16]

G: Changanya P pekee; 62:47-65:16 Mandhari katika Matendo

Sasa, ni zipi baadhi ya mada za mwanzo? Ni zipi baadhi ya maelezo ya kwanza ya kanisa la kwanza? Tunahama kutoka kwa Yesu sasa na kuelekea kanisani. Kwa hivyo kuna mabadiliko kutoka kwa Yesu na mitume wake hadi mitume na kanisa. Baadhi ya mada za mwanzo ni maombi. Hii ni mada kubwa katika kanisa la kwanza, wazo hili la maombi. Matendo 1:14 inasema, "Wote waliungana pamoja kila mara katika maombi pamoja na wanawake na Mariamu, mama yake Yesu, na ndugu zake." Hii ni maoni ya kuvutia sana hapo. Kwa hivyo wote wanajiunga katika maombi na wanawake, angalia wanawake waliomo humo. Luka huzingatia kila wakati jambo la mwanamke. Hii inaangazia hasa wajane na yatima, kama tulivyoangalia katika kitabu cha Luka. Mariamu mama yake Yesu bado anahusika katika kanisa na pamoja na ndugu zake Yuda na Yakobo. Uwezekano mkubwa, Yuda na Yakobo wataandika vitabu vya Agano Jipya. Yakobo anaandika Yakobo, Yakobo si mwana wa Zebedayo ndugu yake Yohana. Yakobo ndugu yake Yohana aliuawa mapema. Mwandishi Yakobo anaweza kuwa alikuwa ndugu wa Yesu. Jambo hilo hilo ni kweli kwa Yuda. Kwa hivyo, hiyo ni tofauti ya kuvutia, sivyo? Kwa sababu, mapema, naamini katika Marko na katika sehemu zingine, ndugu za Yesu wanapojitokeza wanaenda kumchukua na wanakuja kumchukua.

Wanafikiri ana kichaa. Inageuka sasa, baada ya ufufuo, tunaona ndugu za Yesu wakihusika katika kanisa na inaonekana wameongoka na kuamini kwamba Yesu ndiye yule aliyesema alikuwa, mwana wa Mungu na Masihi.

Sura ya 2 mstari wa 42, “wakajitoa kwa mafundisho ya mitume na ushirika, na kuumega mkate, na kusali,” tena wazo la maombi. Na kisha moja kuhusu wazo hili la maombi kutoka Matendo 4:31 inasema, “Baada ya kuomba, mahali pale walipokutana pakatikisika. Wote wakajazwa Roho Mtakatifu, wakanena neno la Mungu kwa ujasiri.” Kwa hiyo baada ya kuomba, mahali hapo pakatikisika, Matendo 4:31. Kwa hivyo, maombi yalikuwa sehemu muhimu sana ya kanisa la kwanza.

Q. Mpangilio wa Kanisa la Kwanza—Muktadha wa Musa [65:16-67:59]

H: Kuchanganya QT; 65:16-83:09; Mpangilio wa Kanisa la Mapema

Sasa sehemu nyingine ya kanisa la kwanza, ni kwamba una shirika, kanisa ni shirika. Inanikumbusha kitabu cha Kumbukumbu la Torati. Unakumbuka? Katika Kumbukumbu la Torati jinsi kulivyokuwa na mabadiliko kutoka kwa Musa. Musa sasa anatambua, anapanda Mlima Nebo na atakufa. Musa anaangalia nchi ya ahadi na hawezi kuingia na anatambua. Kwa hivyo anachofanya ni katika Kumbukumbu la Torati ni kwamba anaanzisha taasisi za msingi za Israeli. Anawaambia, "Ndiyo, nitakapoondoka, Musa mtumishi wa Bwana atakufa. Mimi nitakufa. Mtakapokuwa katika Nchi ya Ahadi kutakuwa na manabii." Manabii walipaswa kunena neno la Mungu. Mungu angeweke neno lake vinywani mwao. Kama wao ni manabii wa uongo watasema tufuate miungu mingine. Hao ni manabii wa uongo. Kwa hivyo anasema, "lakini mtakuwa na manabii kama mimi. Mtakuwa na waamuzi." Musa pia alihusika katika kuwahukumu watu na wale sabini baada ya hapo. Musa anasema mtakuwa na waamuzi. Hakikisha kwamba waamuzi hao hawapokei rushwa na hivyo anaweka manabii na anaweka waamuzi na pia anaweka Walawi. Na anasema Walawi watapata miji ya Walawi, hawatapata urithi kama makabila mengine. Watatawanyika miongoni mwa Israeli. Walawi watawafundisha Israeli Torati, sheria. Kisha anaondoka kutoka kwa waamuzi na manabii hadi kwa mfalme. Katika Kumbukumbu la Torati 17 Musa anasema, “Mtakapofika huko mtasema,

‘Tuwe na mfalme kama mataifa mengine.’ Sawa, ukimpata mfalme. Ni vizuri kwako kuwa na mfalme, utakuwa na mfalme. [Daudi atakuwa mfalme muda mrefu baada ya Musa.] Musa anasema utakuwa na mfalme, lakini hakikisha mfalme hawanyang'anyi watu na kujipatia utajiri kwa migongo ya watu wake. Unahakikisha kwamba hazidishi wake na kukuza nyumba za wake na unahakikisha kwamba hazidishi farasi na kwamba haendelezi eneo hili kubwa la kijeshi. Badala yake anapaswa kumwamini Bwana. Kwa hivyo Musa anaelezea ufalme, ukuhani, manabii, na majaji na kimsingi anaanzisha taasisi za Israeli kwa sababu atakufa na kwa hivyo anaanzisha taasisi hizi.

Katika kitabu cha Matendo ya Mitume, una kitu kama hicho. Matendo ya Mitume sasa yanahama kutoka kwa Yesu akiwa na mitume wake kumi na wawili, hadi kanisani. Sasa yanahama zaidi ya mitume na kuna haja ya aina fulani ya mpangilio. Kwa hivyo kimsingi, ulicho nacho katika kitabu cha Matendo ni maelezo haya ya mpangilio huu wa awali. Nataka tu kupitia, kama tunavyofanya, nataka tu wewe, nataka kutafakari baadhi ya miunganisho yako ya kimadhehebu na jinsi dhehebu lako linavyofanya jambo hili la mpangilio wa kanisa. Kwa hivyo nataka kutumia kitu hiki cha msalaba , ADEP ya akrostiki, kuelezea hili kwa aina fulani kwa ajili ya mpangilio huu rahisi katika kanisa la kwanza.

Mitume katika Kanisa la Kwanza [67:59-71:28]

Kundi la kwanza la watu lilikuwa mitume katika kanisa la kwanza. Kulikuwa na mitume kumi na wawili. Sasa, nadhani tulijadili mapema kwa nini kulikuwa na mitume kumi na wawili. Inashangaza baada ya, Yuda anatoka na kujinyonga. Yuda hayupo. Sasa wana mitume kumi na mmoja. Sasa unafikiri vizuri kwa nini tusiende na kumi na mmoja kati yetu. Hapana, hapana, ilibidi kuwe na kumi na wawili. Ilibidi kuwe na kumi na wawili na kwa hivyo kulikuwa na mitume kumi na wawili. Na tulisema kulikuwa na uhusiano fulani, nadhani katika kitabu cha Yohana tulipokuwa tukijadili hili kwamba walikuwa uhusiano fulani kati ya mitume kumi na wawili na makabila kumi na mawili ya Israeli. Kwa hivyo unapata katika kitabu cha Ufunuo, unapata malango ya lulu na Yerusalemu ikishuka kwa ajili ya makabila kumi na mawili ya Israeli. Na kuna misingi

kumi na miwili ya Yerusalemu mpya ikishuka misingi kumi na miwili na mitume kumi na wawili. Kwa hivyo kuna uhusiano huu ambao Yesu alisema, "Ninyi mitume mtahukumu makabila kumi na mawili ya Israeli. Mitume kumi na wawili watawahukumu makabila kumi na mawili ya Israeli. Kwa hivyo kuna mitume kumi na wawili na makabila kumi na mawili ya Israeli. Unatambua kuna njia tofauti za kuhesabu makabila kumi na mawili na kuna njia tofauti za kuwaangalia mitume kumi na wawili. Una Paulo akiingia na kuwa mtume. Paulo ni mtume wa Yesu Kristo pia kwa Mataifa. Anakuwa mtume aliyezaliwa nje ya wakati kwa njia tofauti na mitume wengine. Unakumbuka mahitaji mawili ya kuwa mtume yalikuwa nini? Hilo la kuvutia linajitokeza katika kitabu cha Matendo. Kulikuwa na mahitaji mawili walipokwenda kuchukua nafasi ya Yuda. Kwanza kabisa, lazima awe alikuwa na Yesu tangu mwanzo. Lazima awe ameona miujiza yote ya Yesu. Lazima ajifunze mafundisho ya mifano. Lazima awe ameona: Mimi ndimi mkate wa uzima na mimi ndimi mchungaji mwema, kauli za "Mimi ndimi". Ilibidi awe ameketi chini ya huduma ya Yesu. Ilibidi awe ameshuhudia tangu mwanzo inaonekana walikuwa watu wengi waliokuwa wakisafiri na Yesu, ikiwa ni pamoja na kundi la wanawake waliokuwa wakimsaidia. Kwa hivyo jamaa huyu ilibidi awepo tangu mwanzo. Jambo la kwanza, ilibidi awepo na Yesu tangu mwanzo. Sharti la pili lilikuwa kwamba ilibidi awe ameona ufufuo binafsi. Ilibidi amwone Bwana aliyefufuka. Kwa hivyo unacho hapa, basi, mahitaji hayo mawili: tangu mwanzo, alikuwa pamoja na Yesu tangu mwanzo na akaona ufufuo.

Kisha, walimchagua Matiya kama mtume wa kumi na mbili na sasa wana mitume kumi na wawili mahali pake. Kwa hivyo mitume ni "waliotumwa." Hii inavutia neno *apostolos* linamaanisha "mtu aliyetumwa." Naam, *apostolos* linamaanisha "mtu aliyetumwa." Ni wale waliotumwa katika huduma wakiwa na ujumbe. Lakini inavutia katika kitabu cha Warumi, kuna mwanamke huko anayeitwa Junias . Paulo anamsalimia mwanamke huyu Junias ambaye anamwita kama mtume, mtu aliyetumwa. Kwa hivyo inavutia sana yeye si mmoja wa kumi na wawili lakini anaitwa "mtu aliyetumwa." Anaitwa kama mtume na yeye ni mwanamke katika kitabu katika Warumi 16. Kwa hivyo ni jambo la kuvutia kwamba neno "mtume" linatumika, kwa hawa kumi na wawili lakini

inaonekana kwamba wale waliotumwa pia wataitwa mtume. Kama vile kuna "Mtume" mkuu, lakini "mtu" mdogo. Kwa hivyo kuna tofauti hapo. Kwa hivyo hao ni wale kumi na wawili, Matendo 1.

S. Mashemasi katika Kanisa la Kwanza [71:28-75:52]

Mashemasi nini kinajitokeza katika sura ya sita? Katika sura ya sita ya Matendo ya Mitume, kanisa lina tatizo la awali. Tatizo ni kwamba wana wajane Wagiriki na wana wajane Waebrania. Kumbuka jinsi Luka anavyowazungumzia wajane na mtoto pekee kutoka katika kitabu cha Luka. Mtu anapokuwa mtoto pekee Luka anazungumzia hilo. Walipokuwa mjane, anazungumzia hilo. Kwa hivyo basi katika kitabu cha Matendo ya Mitume, hapa katika sura ya sita kulikuwa na wajane Wayunani ambao walikuwa wakipuuzwa katika mgao wa chakula wa kila siku. Walikuwa wakishiriki vitu vyote kwa pamoja, wanawake Wayunani walikuwa wakipuuzwa na wanawake Waebrania hawakuwa hivyo. Kwa hivyo kuna mgogoro huu kwa hivyo unaweza kuona ni kwa misingi ya kitamaduni/kikabila. Kwa hivyo waliweka mashemasi wakati huo, mashemasi kama watu wa kushughulikia hili. Kwa hivyo mashemasi walikuwa jibu wakati huo, kwa hitaji kanisani. Wanawake Wayunani wanapaswa kupokea msaada kama vile wanawake Waebrania wanavyofanya. Ili kutatua tatizo hilo, mitume hawataki kujihusisha na yote hayo. Walihitaji watu wa kuwatunza wanawake hawa na hivyo wakawafanya mashemasi. Walichagua saba. Stefano alikuwa mmoja wa mashemasi wa kwanza, mtu mwaminifu kushughulikia hali hiyo. Inasema katika sura ya sita na kisha katika sura ya saba, Stefano anatoa hotuba yake ambayo ni wakati anapigwa mawe hadi kufa. Kwa hivyo inavutia kidogo katika sura ya sita Stefano anapewa jukumu hili kubwa la kuwa shemasi kanisani. Kisha, katika sura inayofuata anatoa hotuba ndefu na wakampiga mawe hadi kufa. Kwa hivyo, Stefano katika sura hizo mbili sita na saba zote zinamhusu Stefano na mashemasi. Makanisa yetu mengi leo yatakuwa na bodi za mashemasi. Mambo machache kuhusu hilo, nilikulia mwanzoni katika kanisa la Kibaptisti lenye msimamo mkali, huru na la kihafidhina. Siku zote tulikuwa na bodi ya mashemasi na bodi ya mashemasi ilimwajiri mchungaji. Mashemasi huendesha kanisa. Ukiwa katika aina hiyo ya muktadha, baadhi

ya muktadha huo una bodi ya mashemasi na una mchungaji ambaye ameajiriwa na bodi ya mashemasi. Bodi ya mashemasi huendesha kanisa hilo ni baadhi ya jinsi sera za makanisa ya Kibaptisti zinavyofanya kazi. Makanisa tofauti hushughulikia tofauti. Kwa hivyo unaona mashemasi wanatoka wapi. Mashemasi walianzishwa kulingana na hitaji. Kanisa lilikuwa na hitaji hivyo waliitikia kwa shirika ili kukidhi hitaji hilo. Je, inafaa kwa makanisa? Je, inafaa kwa makanisa kushiriki katika jikoni za supu na kuwasaidia maskini? Naam, hapa unaona katika kitabu cha Matendo, kanisa la kwanza lilihusika katika kuwasaidia maskini. Kwa hivyo mashemasi wanatoka kwenye mzozo kuhusu wajane wa Kigiriki dhidi ya wanawake wa Kiebrania. Kuna historia kubwa sana inayorejea mwanzo wa kanisa.

Kanisa lilikuwa likitoa mahitaji ya kimwili, likishughulikia mahitaji ya kimwili ya kanisa, hilo ni moja ya mambo makubwa ambayo Daktari Green, hapa Chuo cha Gordon, ni mmoja wa watu wanaoongoza katika harakati za Jeshi la Wokovu. Jeshi hili la Wokovu hufanya hivyo, vizuri sana katika kuwafunza watu ujuzi wa kazi. Na kisha pia kuchukua na kuruhusu bidhaa kutiririka wakati wa mahitaji. Wakati 9/11 ilipotokea sitasahau kamwe . Wakati 9/11 ilipotokea katika Minara Mikubwa katika Jiji la New York ilipoanguka. Ni kundi gani la kwanza lililokuwepo? Msalaba Mwekundu ulikuwapo ukisema, "Tupe pesa, tupe pesa. Tupe pesa ili tuweze kuwaunga mkono." Hilo halikuwa Jeshi la Wokovu. Jeshi la Wokovu halikuwa likiomba senti, bali lilikuwepo. Walikuwa wakigawa blanketi na vitu mbalimbali ili kuwasaidia watu mara moja. Wakati kuna misiba mikubwa duniani, ni nani baadhi ya watu wa kwanza huko? Ni Jeshi la Wokovu. Hawakuwa wakiomba kukusanya mabilioni na mabilioni na kutumia mamilioni ya dola kwa wasimamizi hawa wote kusimamia "msaada" huu kwa kusema . Ninaheshimu sana Jeshi la Wokovu na kazi wanayofanya. Ni ya ajabu sana. Je, inaendana na Maandiko? Hakika inaendana. Matendo 6, mashemasi na jambo zima hapo ni ugawaji wa chakula kwa wajane.

T. Wazee katika Kanisa la Kwanza [75:52-83:09]

Sasa, hapa kuna seti nyingine ya misimamo na hii inazidi kuwa ngumu kidogo. Hii si kozi kuhusu siasa/serikali ya kanisa au muundo wa shirika la kanisa. Nitatoa maneno ya Kigiriki si kwa sababu nataka ujifunze Kigiriki. Nataka ujifunze Kigiriki lakini angalia hili. Wazee wameitwa, sikiliza neno hili, *presbuteroi* . Wazee ni *presbuteroi* . Nadhani ni kanisa gani linalowapa wazee, kama bodi ya wazee kanisani kinyume na bodi ya mashemasi? Wazee hufanya nini - *presbuteroi* ? Je, unaweza kukisia uhusiano na Presbyterian? Mekanisa ya Presbyterian yana bodi ya wazee. Kwa hivyo kimsingi linatokana na neno hili *presbuteros* , ambalo limetafsiriwa "mzee."

Sasa, hapa kuna neno lingine linalotumika karibu kwa kubadilishana. Hizi ni visawe. Kutakuwa na wakati wowote unapokuwa na visawe maeneo ya kawaida na maeneo ya tofauti, lakini hili ni neno la pili linaloitwa "waangalizi." Kama *presbuteroi* lingetafsiriwa "wazee" waangalizi hawa walitafsiriwa kutoka *episcopos* . *Episcopos* , hilo linasikikaje? *Episcopos* linasikika kama *Episcopos*. *Episcopos* ni *Episcopos* wanaoendeshwa na bodi ya waangalizi. Hawa ni waangalizi. Kwa hivyo tulisema maneno haya yalionekana kutumika kwa kubadilishana. Kwa hivyo sifanyi tofauti kubwa kati ya waangalizi hawa au *episcopos* hawa na wazee au *presbuteroi* .

Vivyo hivyo, neno "mchungaji." Neno "mchungaji" kwa kweli linatokana na *poimen* ya Kigiriki inayomaanisha "mchungaji." Mchungaji, limetokana na wazo hili la mchungaji. Kama vile mchungaji anavyowatunza kondoo wake, ndivyo mchungaji anavyowatunza watu wake. Kwa hivyo mchungaji anapaswa kuwa na moyo wa kweli kwa watu wake, kama vile mchungaji anavyowajali kondoo wake. Kwa hivyo neno mchungaji linafaa hapa. Mekanisa mengi yatakuwa na bodi ya wazee na mzee mkuu wakati huo au mzee wa kufundisha. Wakati mwingine yatakuwa sawa au usawa kati ya wazee . Watakuwa sawa lakini huyu atakuwa na kazi maalum kwa kuwa anachukuliwa kuwa mzee wa kufundisha. Sasa, wazee wengine watakuwa na kazi tofauti kanisani. Mzee wa kufundisha angeitwa mchungaji katika mekanisa mengine. Mekanisa mengine yana wazee wa kufundisha juu ya bodi ya mashemasi watakuwa sawa zaidi, lakini ana kipawa maalum cha kufundisha.

Miundo tofauti sana, na tena nadhani Agano Jipya halisemi kwamba lazima uwe hivi hasa. Tunaona kwamba muundo wa kanisa ulitokana na mahitaji ya kanisa. Unapokuwa na baadhi ya makanisa haya leo ya watu elfu moja au elfu mbili, je, utakuwa na muundo tofauti kwa watu elfu mbili kisha unapokuja New England ambapo una kanisa la watu ishirini na watano au una kanisa la nyumbani la watu kumi. Je, kanisa hilo la nyumbani litakuwa na muundo tofauti na kanisa la watu elfu mbili? Bila shaka litakuwa na muundo tofauti na kanisa la watu elfu mbili? Bila shaka litakuwa na muundo tofauti na hivyo utabadilisha muundo kulingana na hitaji. Hiyo ndiyo ilikuwa hoja ya Matendo 6. Una hitaji na unaunda muundo ili kukidhi hitaji hilo. Kwa hivyo nadhani kuna kiasi kikubwa cha kubadilika kilichojengwa katika siasa/serikali ya kanisa. Hii, tena, ni maoni yangu binafsi. Makanisa tofauti, Wabaptisti, yatafanya kazi tofauti kulingana na jinsi yanavyounda, lakini hata ndani ya Wabaptisti miundo tofauti ya kanisa inaweza kutegemea ukubwa wa kanisa. Watalishughulikia tofauti. Wapresbiteri, kama tulivyosema wote ni wazee sawa lakini kunaweza kuwa na wazee mmoja au wengi wanaofundisha. Na *Waepiscopo*, Waepiskopia watalishughulikia tofauti pia. Kwa hivyo hata ndani ya kila kundi kunapaswa kuwa na tofauti kulingana na ukubwa na mahitaji ya kanisa. Kuna ruhusa ya kuwa na kubadilika katika mambo hayo.

Sasa moja ambayo sisi, tulihitaji kuzungumzia kidogo hapa ni wazo la manabii na manabii wa kike. Kulikuwa na manabii katika kanisa la kwanza na manabii wa kike. Manabii, labda maarufu zaidi utakayemwona katika vitabu vya Matendo ni Agabo. Agabo ni kama mtu wa Eliya. Anatabiri kuhusu njaa itakayokuja nchini kama Eliya alivyofanya. Paulo alikwenda Palestina na pesa hizi zote kuwasaidia maskini. Wakati wa Safari ya Tatu ya Umishenari Paulo alikuwa akikusanya pesa kwa hivyo, anaporudi Yerusalemu, angesaidia. Kulikuwa na njaa huko Palestina kwa hivyo angewasaidia maskini huko Yerusalemu. Nabii Agabo anapanda juu na kumfunga Paulo kwa sehemu hii ya vazi lake na kusema, "yeyote atakayevaa kitu hiki, ukienda Yerusalemu watakufunga huko juu. Utapata matatizo makubwa. Utatupwa gerezani huko juu." Kwa hivyo Agabo anamwonya Paulo mapema na kwa hivyo nabii huyu alimwambia Paulo kile kilichokuwa kikimjia. "Hakika," Paulo anasema, "lazima niende huko juu. Hakika

ametupwa gerezani. Kwa hivyo una Agabo kama nabii. Pia una binti za Filipino wanaotabiri. Na katika Matendo 21:8: “Tukaondoka siku iliyofuata tukafika Kaisaria na kukaa nyumbani kwa Filipino mwinjilisti. Mmoja wa wale Saba...” Kwa hivyo Filipino mwinjilisti alikuwa mmoja wa wale saba, kumaanisha yeye ni mmoja wa mashemasi wa awali. Alikuwa na binti wanne ambao hawakuwa wameolewa ambao walitabiri. Kwa hivyo hao ni binti wanne ambao hawakuwa wameolewa, binti ambao hawakuwa wameolewa ambao walitabiri.

Kwa hivyo hapa tuna aina ya kama Hulda au Debora na hata Mariamu. Mariamu ana, unakumbuka, Magnificat kuu ambayo Mariamu alitoa katika kitabu cha Luka. Ambapo Mariamu anatoa Magnificat "Nafsi yangu inamtukuza Bwana," na Mariamu anamsifu Mungu na kutoa Maandiko na kwa kweli imeandikwa katika Maandiko yetu. Miriamu labda ndiye mfano bora wa Agano la Kale. Miriamu, huko nyuma katika Kutoka 15 walipovuka Bahari Nyekundu au Bahari ya Shamu, wanapovuka Bahari Nyekundu, Miriamu anageuka na kutoa wimbo huu. Miriamu pia, katika Hesabu 12, ni dada mkubwa wa Musa, lakini anachukuliwa kuwa nabii wa kike. Mungu anasema, "Ninazungumza na manabii katika ndoto na maono. Lakini pamoja na Musa, nazungumza ana kwa ana." Miriamu anakemewa wakati huo. Inaonekana Miriamu alikuwa nabii wa kike. Anatoa Maandiko zaidi; anaimba wimbo na kuimba nyimbo. Muundo huu basi ili uwe na manabii na manabii wa kike. Sasa, hili linazua swali kubwa na sina uhakika wa kuwa mwaminifu kwako kwamba naweza kutatua mambo haya yote lakini kuna njia na mifumo ya kufikiria. Una viwango tofauti vya manabii. Je, hii inasema kwamba manabii na manabii hawa kwamba wao ndio watakaoandika Agano Jipya ?. Hapana, hiyo si kweli kabisa. Mathayo anaandika Agano Jipya, Marko anaandika Agano Jipya. Luka anaandika Agano Jipya. Simjui mtu yeyote katika Mathayo, Marko na Luka ambaye aliitwa nabii mwingine isipokuwa Yohana Mbatizaji.

U. na Jukumu Lao katika Agano la Kale [83:09-86:08]

I: Changanya U- V; 83:09-90:42; Manabii

Katika Agano la Kale manabii waliandika Maandiko mengi, lakini pia

walikuwepo manabii waliosema tu neno la Mungu ambao hawakuwahi kuandika neno la Mungu na hawakuwahi na hawakuwahi kufanywa kuwa maandiko ya kisheria. Mmoja wa wanafunzi darasani mwetu mwaka huu alimtaja kwa mfano Nathani.

Unakumbuka Nathani alipomjia Daudi na Bathsheba? Daudi anakutana na Bathsheba na kugundua kuwa ana mimba. Daudi anamuua Uria Mhiti. Sasa Daudi anafikiri amepona kwa sababu anaficha ujauzito kwa kifo cha mumewe Uria Mhiti. Kisha ni nani anayetokea? Nabii Nathani anasema, “Daudi aliniacha nikusimulie hadithi kuhusu jamaa aliyekuwa na kondoo wadogo na jamaa mwingine aliyekuwa na mamia ya kondoo.” Kisha anamfikia Daudi na kusema, “Wewe ndiye mwanaume. Ulimuua mume maskini wa mwanamke huyu, mwanaume huyu alikuwa na mke mmoja na ukamchukua ulipokuwa na kundi lote lao.” Nathani anamkemea Mfalme Daudi. Sasa, je, Nathani aliwahi kuandika kitabu cha Nathani? Hapana, hakuandika . Kulikuwa na watu wengine katika kitabu hicho waliokuja akilini kutoka katika kitabu cha Yoshua kitabu cha Yashari . Kitabu cha Yoshua kinasema “kama huniamini kuhusu mambo haya ya kihistoria nenda ukaangalie katika kitabu cha Yashari .” Je, manabii walikuwa wakizunguka-zunguka wakati huo kama Mikaya au hata Eliya na Elisha. Lakini je, kulikuwa na vitabu ambavyo Eliya na Elisha waliandika? Elisha na Eliya hawakuandika vitabu ambavyo hatuvijui. Hakuna kitabu cha Eliya. Kuna sehemu ndefu katika Wafalme kuhusu Eliya na Elisha katika 2 Wafalme lakini si mengi. Hawakuandika walikuwa manabii wa mdomo. Kwa hivyo ninachoshangaa ni kwamba baadhi ya hawa jamaa walikuwa manabii na walinena neno la Mungu. Wanazungumza neno la Mungu kwa watu wa Mungu lakini hawakuwa waandishi wa Maandiko. Kwa hivyo kuna viwango tofauti ambavyo unabii hutokea. Baadhi yao huzungumza neno la Mungu lakini hawaandiki manabii wa aina ya kikanuni. Musa alikuwa nabii wa Bwana, mtumishi wa Bwana. Musa aliandika mambo. Yeremia alikuwa nabii wa Mungu aliyeitwa tangu utotoni, kabla hajazaliwa. Na Yeremia ataandika kitabu kikuu cha Yeremia. Na Isaya, Ezekieli, Danieli, hawa jamaa ni manabii. Walikuwa manabii kama Hosea, Yoeli, au Amosi. Manabii kumi na wawili wa wale kumi na wawili walikuwa manabii walioandika neno la Mungu. Walikuwa manabii wengine pia. Unakumbuka Elisha alipokuwa akitumia mfano huo? Elisha anawashinda manabii

mia nne wa Baali na anamkimbia Mungu. Mungu anasema, “Ee Eliya, Obadia alikuwa amewaficha manabii wapatao mia moja katika Ufalme wa Kaskazini.” Kwa hivyo walikuwa manabii wengi zaidi ya Eliya wakati huo lakini Eliya alihisi upweke wakati Yezebeli alipomfuata. Kwa hivyo, nasema hapa kwamba wao ni manabii wengine wanaoandika manabii wanaoandika maandiko. Manabii walikuwa na kazi zingine za kuwasilisha neno la Mungu kwa watu wa Mungu, sawa.

V. Kuhifadhi Agano Jipya na Manabii wa Uongo [86:08-90:42]

Na, kwa hivyo, najiuliza leo je, bado tuna manabii na kadhalika leo? Na nataka kusema kwamba sidhani kama kuna maandishi ya manabii wa kawaida wa aina ya maandiko kwa wakati huu, kanuni imefungwa. Tuna Biblia sasa. Nadhani ni muhimu - na hii ni sehemu ya kando katika hili, lakini nadhani ni muhimu sana. Je, Paulo aliwahi kuona Agano Jipya? Je, Mathayo aliwahi kuona Agano Jipya? Je, Luka aliwahi kuona Agano Jipya? Hata Yohana akiandika miaka mingi baadaye labda kutoka Efeso. Je, Yohana aliwahi kuona Agano Jipya? Jibu ni, Hapana. Vitabu hivi viliandikwa, Paulo aliandika barua hizi alizoandika kwa moja kwa Filipi, moja kwa Thesalonike, na moja kwa Korintho. Kuna barua hapa na pale zilizotawanyika kote katika Mediterania ya Mashariki ya Karibu ya kale huko.

Na kwa hivyo kinachotokea ni kwamba vitabu hivyo lazima vikusanywe. Na ilichukua miaka mingi kwa vitabu hivyo kukusanywa. Na kwa hivyo unasema, kwa nini kanisa moja halikuenda kwenye mashine ya Xerox na Xerox kuizima na kuituma kwa kanisa lingine. Huwezi kufanya hivyo. Una barua hii, kutoka kwa mtume Paulo, je, utamruhusu mtu aingie na kuchukua barua hiyo? Hapana! Kwa hivyo unachofanya ni kunakili barua hiyo kwa mkono kisha kuipeleka kwa kanisa lingine ambalo linaonekana kulitaka. Lakini utaweka ile uliyonayo. Unaweza kujaribu kufanya makubaliano nao. Na kusema, "Tupe moja. Mimi ni kutoka Kolosai, na wewe ni wa Efeso tubadilishane." Tena hii si kuvitumia Xerox na kuvituma kwa faksi au kuvituma kwa barua pepe au kuvituma kwa ujumbe mfupi. Hizi zilibidi kunakiliwa kwa mkono na kubebwa na kwa hivyo ilichukua miaka mingi kwa hili kutokea. Paulo hakuwahi kuona Agano Jipya; Paulo

hakuwahi kuona Agano Jipya. Paulo alikuwa amekufa wakati Yohana alipokuwa akiandika injili ya Yohana na hakika wakati kitabu cha Ufunuo kilipoandikwa. Paulo hakuwahi kukiona kitabu cha Ufunuo alikuwa amekufa. Karibu mwaka wa 68 BK na kitabu hicho hakikuandikwa hadi miaka thelathini baadaye. Kwa hivyo, ninachosema ni kwamba ni njia tofauti ya kuifikia hivyo basi orodha ya vitabu ilikusanywa na kuanzishwa.

Sasa imeanzishwa na tuna neno la Mungu na kwa hivyo ni muhimu sana kutambua hili ni neno la Mungu. Kitabu hiki ni neno la Mungu. Ni orodha ya Maandiko Matakatifu na sasa kunaweza kuwa na manabii wanaowahubiria watu wa Mungu neno la Mungu. Hili ndilo ninalojua kuwa kweli. Hili hata liko katika Maandiko Matakatifu tuliyozungumzia. "Maandiko yote yamepuliziwa na Mungu," fundisho maarufu hili ndilo tunalojua ni kweli.

Kwa hivyo lazima umhukumu basi nabii yeyote anayekuja, lazima umhukumu kwa Maandiko. Na hii inakuwa muhimu sana kwa sababu, kwa kweli, unapoenda kwenye Agano la Kale, je, kuna manabii wa kweli zaidi au kuna manabii wa uongo zaidi? Unaingia katika sehemu kama Yeremia 23 unarudi hata kwenye Kumbukumbu la Torati kuna maonyo kuhusu manabii wa uongo. Na, kwa njia, manabii wa uongo hata hufanya miujiza hutoa ishara na miujiza. Kwa hivyo kuna manabii wa uongo na mara nyingi, manabii wa uongo ni wengi kuliko manabii wa kweli. Unahukumuje wakati mtu ni nabii wa kweli au nabii wa uongo? Una Maandiko. Maandiko ni neno la Mungu. Lazima yakubaliane na ufunuo uliopita, ikiwa wanakubaliana au hawakubaliani na ufunuo uliopita, hao watu ni manabii wa uongo. Na kwa hivyo nadhani ningependekeza nini, kuwa mwangalifu. Husikii mazungumzo mengi kuhusu manabii wa uongo tena. Manabii wa uongo wanasema nini? Manabii wanasema, "Shalom, amani na Mungu atakubariki." Unapoangalia Agano la Kale, manabii wa uongo huwa wanatangaza amani upendo wa Mungu. Manabii wa kweli walitangaza nini? Tubuni wenye dhambi. Watu hawapendi ujumbe wa manabii wa kweli kwa hivyo wako kama yule anayetupigapiga kichwani na kutuambia mambo mema kutoka kwa Mungu. Lakini mara nyingi manabii walikuwa watangazaji wa hukumu na walikuwa wakiwashawishi wajaribu kutubu dhambi zao. Kwa

hivyo hilo ni jambo lingine unalotaka kuweka nyuma ya kichwa chako, mtu anapoanza na haya yote unajua amani na upendo, shalom, amani na upendo, lazima uwe mwangalifu sana na hilo. Huo ndio ujumbe wa manabii wa uongo katika Biblia.

Lakini je, kuna yeyote anayejali Biblia tena? Hapana! Tunalipua hilo tunataka kusikia shalom, tunataka kusikia amani na wema. Ninasema hivyo kwa sauti yangu ya kejeli kwa sababu inavutia sana jinsi utamaduni wetu wa kisasa umebadilisha majukumu hapo. Kwa vyovyote vile kuna kitu kinachoweza hilo nyuma ya vichwa vyenu, kitu cha kufikiria, manabii na manabii wa kike. Filipo ana binti wanne wanaotabiri.

W. Kutoa Mahitaji ya Kimwili hakukuwa Ukomunisti [90:42-95:04]

J: Kuchanganya WX; 90:12-97:56; Uhisani katika Kanisa la awali

Walihudumia mahitaji ya kimwili ya kanisa na tunataja baadhi ya mambo hapo awali kuhusu jukumu la mashemasi kutoa mahitaji. Acha nitoe maoni machache kuhusu hili. Sura ya 2 mstari wa 45. “Wakiuza mali zao na mali zao waliwapa yeyote kama alivyokuwa na mahitaji.” Kwa hivyo, waliuza mali zao, mali zao wakampa yeyote aliyekuwa na uhitaji. Na kisha sura ya 4 mstari wa 32-37, “Waumini wote walikuwa na moyo mmoja na nia moja; hakuna mtu aliyesema kwamba chochote kilichokuwa chake ni chake mwenyewe, bali walishiriki kila kitu walichokuwa nacho. Kwa nguvu nyingi mitume waliendelea kushuhudia ufufuo wa Bwana Yesu. Hakukuwa na maskini miongoni mwao, walishiriki na walikuwa na vitu vya pamoja.”

Baadhi ya watu walikuwa wamechukua kifungu hiki katika kitabu cha Matendo na kujaribu kukitumia kama msingi wa Ujamaa au Ukomunisti au kitu kama hicho. Ukomunisti, bila shaka, ni msemu mbaya, lakini ni ujamaa. Lakini labda sasa tunautakasa zaidi tunapozungumzia kuhusu mwitikio kwa jamii. Sasa kuna mwelekeo wa jamii kila wakati. Hakika, kanisa la kwanza lilikuwa linalenga jamii, lakini angalia swali. Tofauti kati ya hili na - ninacho tatizo ni kwamba watu wanatumia nyenzo hii katika Matendo kuunga mkono mfumo wa kisiasa leo. Nadhani lazima uwe mwangalifu sana kuhusu kuchukua maandiko kutoka wakati huo na kujaribu kuunga mkono aina fulani ya mfumo wa kisiasa leo. Ujamaa na Ukomunisti hapa inasema nini? Kwamba watu walikuja na

kuwapa wengine waliokuwa na uhitaji. Kwa njia, je, hiyo ndiyo serikali iliyowalazimisha kufanya hivyo? Je, serikali ilikuwa ikiamuru hilo litokee? Hapana, hapana, kila mtu alikuwa na chaguo la kuifanya iwe mali yake na wangeweza kuchagua kuipa au kutoipa . Na kwa hivyo lazima uwe mwangalifu sana kuhusu kubadilisha na kusema kwamba kila mtu anapaswa kutoa nasi tutawataka wafanye hivyo. Unawanyima watu chaguo. Kwa njia, Mungu mwenyewe hachukui uhuru huo. Mungu mwenyewe huwaruhusu watu kuchagua; unaweza kumchagua Kristo au unaweza kumkataa Kristo. Chaguo ni lako na kwa hivyo lazima uwe mwangalifu sana na hili. Kwa hivyo kuwa mwangalifu mtu anapoanza kuunganisha aina hizi za mistari katika ujamaa na ukomunisti. Tunajua katika hali nyingi katika ukomunisti, karibu yote ninayojua, ukomunisti unapoingia, wanasambaza bidhaa na kisha nini kinatokea? Kila mtu anakuwa maskini. Na kisha kimsingi mamilioni ya watu hufa. Mamilioni ya watu hufa. Chini ya Stalin nchini Urusi zaidi ya watu milioni 20 waliuawa. Na chini ya Mao nchini China watu milioni 80 waliuawa. Hitler, kila mtu anasema, "Hitler alikuwa mbaya sana. Mao anamfanya Hitler aonekane kama mtoto wa miaka saba. Mao aliua zaidi ya watu milioni 80 nchini China. Na kwa hivyo nenda Cuba ikiwa unataka ukomunisti, nenda Cuba. Kwa nini watu wanajaribu kuogelea kuelekea Amerika? Unaenda Yugoslavia na unaenda Venezuela na sasa wamekumbatia ujamaa/ukomunisti chini ya Hugo Chavez. Na unapoenda dukani, nini kinatokea. Maduka ya mboga sasa hayajazaa matunda. Watu wana shida na chakula. Tazama Korea Kaskazini kisha uniambie kuhusu Ukomunisti. Watu wanakufa njaa huko. Wamepunguza kikomo cha urefu ili kuingia jeshini kwa sababu watu wamekuwa wakifa njaa Korea Kaskazini kwa muda mrefu sasa lazima uwe na futi nne tu ili kuingia jeshini. Kwa kweli walilazimika kupunguza hitaji la urefu kwa sababu watu wanapungua kwa sababu kuna ukosefu mkubwa wa chakula Korea Kaskazini. Watu, fikiria mambo haya kabla ya kwenda na kuchukua Biblia na kujaribu kuingia kwenye theolojia ya ukombozi ambayo ndiyo watu wengi hawa wanaunga mkono. Kuna uhusiano wa kweli kati ya ukomunisti na theolojia ya ukombozi. Wanachofanya ni kujaribu kutumia dini Kuunga mkono mifumo hii miovu ya kisiasa na dini inakuwa mrithi wa wanasisia na hapo ndipo

utakapopata shida kubwa. Hilo ndilo linalotokea hapo. Kwa hivyo, hata hivyo, kuwa mwangalifu na mambo haya.

X. Anania, Safira , na Uhisani wa Kisasa [95:04-97:56]

Vipi kuhusu Anania na Safira ? Anania na Safira wanakuja katika kanisa la kwanza na kusema, “Tuliua bidhaa zetu zote.” Matendo 5 “tuliua bidhaa zetu zote, tukawapa maskini na hapa ziko.” Mitume wanajibu, “Je, hivi ndivyo mlivyouza mnavyotoa? Anasema, “Ndiyo.” Yule jamaa anaanguka na kufa. Anania anauawa. Mkeke anaingia na wanamuuliza “Je, uliwapa maskini vitu hivi vyote? Na kwa hivyo Safira ameanguka na Mungu akawachukua wote wawili. Sasa, anasema, “Ulipokuwa na mali zako ilikuwa ni haki yako kuzifanya chochote ulichotaka. Ungeweza kufanya uchaguzi wa kufanya chochote ulichotaka lakini huwezi kumdanganya Mungu. Huwezi kuja na kusema, ‘Ninatoa haya yote.’” Ilikuwa chaguo la kufanya hivyo. Kwa hivyo ninachosema tu kuwa mwangalifu watu wanapoanza kuondoa chaguzi kutoka kwa watu wakisema lazima ufanye hivi. Huu ni wajibu na mambo ambayo lazima ufanye. Ni bora uweke bendera nyingi nyekundu. Ukristo, ni kwa mikono iliyo wazi na kama zawadi ya uhuru wa kuchagua inayoonyesha kwamba mtu binafsi kutoka moyoni ana shauku kwa ajili ya Yesu, tamaa ya kutoa na kuwasaidia maskini, hiyo ni chaguo la mtu binafsi. Kwa njia, ni nchi gani duniani imetoa zaidi kusaidia kote ulimwenguni kuliko nchi nyingine yoyote duniani? Una watu kama Bill Gates ambao huingiza mabilioni ya dola barani Afrika husaidia na kutatua baadhi ya matatizo kwa msaada huko, pia malaria ambayo inaua, mamilioni ya watu na mamia ya maelfu ya watu walikuwa wakifa kutokana na malaria. Kufanya kazi katika mambo ya kupunguza hali ya malaria na njaa hizi na mapigo haya ni kazi nzuri kwa watu kama Gates na wengine wanafanya kuwasaidia maskini kwa sababu wana utajiri na huchagua kuutoa. Sio serikali inayodai. Wanachagua kufanya hivyo na uhisani huo ni jambo zuri kwa sababu unatoka moyoni, moyo huru unaochagua kutoa. Na ni mfumo gani wa kisiasa/kiuchumi unaotoka? Kwa hivyo mambo haya yanatosheleza mahitaji ya kimwili ya kanisa la kwanza , lakini kuwa mwangalifu kuhusu baadhi ya aina hizo za mambo.

Kulikuwa na umoja katika kanisa la kwanza. Kauli hizi kuhusu umoja katika Matendo 2:44. Na sitaki kutumia muda mrefu katika hili lakini kanisa lilikuwa limekusanyika pamoja na mahali pamoja nao walikuwa pamoja kama kitu kimoja. Acha nisome sura hii ya 2 mstari wa 44. Sura ya 2 ni sura kuhusu Pentekoste na inasema katika “waamini wote walikuwa pamoja na walikuwa na vitu vyote shirika. Wakiuza mali zao na vitu vyao waliwapa kila mtu kadiri walivyokuwa na mahitaji.” Tulikuwa tumeangalia hilo hapo awali. Hebu tuendeleo hapa kwenye slaidi yetu inayofuata.

Y. Ni Vyanzo Vipi Ambavyo Luke Alitumia? [97:56-100:12]

K: Changanya Y-AC; 97:56-113:50; Vyanzo na Matatizo

Luka alitumia vyanzo gani? Hebu tuangalie baadhi ya vyanzo hapa. Na tuendeleo kidogo hapa. Luka hakuwepo, tulisema, hadi Safari ya Pili ya Umishonari ya mtume Paulo. Kwa hivyo kwa sura kumi na tano za kwanza za Matendo, Luka hakuwepo. Alikuwa na Paulo wakati wa Kifungo cha Kaisaria na kwa hivyo kutakuwa na miaka miwili ambayo Luka yuko Palestina. Nadhani yangu ni kwamba alipokuwa Palestina alikutana na Mariamu na alikutana na watu mbalimbali na kuwahoji kuhusu kuandika kitabu cha Luka na kitabu cha Matendo wakati Paulo alikuwa gerezani Kaisaria kando ya pwani ya Palestina. Huenda alikuwa na shajara ya kusafiri, alipokuwa akisafiri na Paulo, Paulo angemwambia kuhusu safari za umishonari na alisikia hadithi kutoka kwa Paulo na hadithi labda zilisimuliwa mara kwa mara kwa njia na nyakati nyingi tofauti. Unajua jinsi nilivyokuwa nikisema, watu husimulia hadithi zile zile walizoishi zaidi ya miaka thelathini, arobaini unatambua unasimulia hadithi zile zile mara kwa mara, kamwe hazifanani kabisa. Unafanya jazz kidogo na uboreshaji na kulingana na muktadha katika jinsi hadithi ya is ilivyosimuliwa. Kisha Luka huenda alikuwa akisikia shajara ya kusafiri na kwa hivyo labda yeye mwenyewe aliandika shajara ya kusafiri kwa sababu alikuwa na Paulo katika Safari ya Pili ya Umishonari huko Troa hadi Filipi. Katika Safari ya Tatu ya Umishonari, Paulo anaporudi Filipi yuko pamoja naye tena.

Hotuba ya Stefano katika Matendo 7 ni kubwa. Kuna ujumbe mzuri kutoka kwa

Stefano hapo katika Matendo 7. Kwa nini Matendo 7 ni hotuba kubwa kama hiyo ya Stefano? Inawezekana sana kwa sababu Paulo alikuwepo na Paulo hapa ni kabla ya mazungumzo ya Paulo katika sura ya tisa hapa ni katika sura ya saba, Paulo alikuwa akikubali kifo cha Stefano na kwa hivyo kuna uwezekano mkubwa kwamba Paulo, baada ya kushuhudia mahubiri ya Stefano, alikumbuka na pengine alikuwa akiyapitia akilini mwake na tena na tena. Stefano ana mahubiri mazuri na ya ajabu hapo na kwa hivyo Luka, huenda alitoa mahubiri haya kuhusu Stefano kutoka kwa Paulo.

Hotuba za Z. Petro katika Matendo na Waraka wa Kwanza wa Petro [100:12-103:10]

Hotuba za Petro, cha kufurahisha ni kwamba Luka anapata hotuba hizi mbalimbali. Nadhani kuna takriban hotuba tisa za Petro. Kumbuka katika kitabu cha Mathayo tulikuwa na mahubiri haya yote mazuri ya Yesu, katika kitabu cha Matendo tunapata mahubiri haya ya Petro. Cha kufurahisha sana, katika mmoja wa waandishi katika makala tuliyosoma mwaka huu kwa ajili ya darasa la fasihi ya Agano Jipya, kuna ulinganisho kati ya vitabu vya Petro na hotuba za Petro katika Luka. Kwa hivyo kuna ulinganisho kati ya 1 na 2 Petro na kitabu cha Matendo na unachogundua ni kwamba Luka, inaonekana, huchukua hotuba hizi neno kwa neno wakati fulani. Kwa maneno mengine, baadhi ya maneno maalum yanayotumika katika nyaraka za Petro pia yanaonekana katika kitabu cha Matendo. Haya ni maneno machache kwa hivyo si ya kidikteta . Nataka kusema si neno kwa neno, kwamba ananukuu hotuba hiyo kwa sababu kwa kiasi kikubwa huenda ni muhtasari. Lakini hata muhtasari unaonekana kuchukua imla ya mzungumzaji wa awali. Nadhani hiyo ndiyo ninayotaka kusema. Mzungumzaji wa awali ana misemo fulani ambayo walitumia na Luka anaonekana kuwa mwangalifu na wa kutosha kiasi kwamba anaelewa. Ili Petro anapozungumza katika vitabu vya Matendo iakisi matamshi na mtindo wa Petro mwenyewe. Na ukilinganisha 1 Petro 1:2 na Matendo 2:23 katika Petro siku ya Pentekoste anatumia kifungu hiki, "kwa kusudi lililowekwa na ujuzi wa awali," Hilo linashirikiwa sawasawa kati ya hizo mbili. Kwa

hivyo inaonyesha tu kwamba anaiielewa. Vile vile kifungu "fedha au dhahabu," unakumbuka wakati Petro na Yohana watakapomponya kiwete? Anasema, "fedha au dhahabu sina kitu ila nilicho nacho, toka nje na utembe sawa hiyo ni mchanganyiko wa fedha au dhahabu pia katika 1 Petro 1:18. Sasa, hilo linashangaza unajua hili lingekuwa dhaifu kwa sababu fedha ya dhahabu watu wengi hutaja fedha au dhahabu lakini inavutia sana kwamba linatokea katika mahubiri ya Petro na waraka wa Petro.

Hapa kuna moja ambayo ni ngumu zaidi, "Mwamuzi wa walio hai na wafu." Kifungu hicho hakipatikani sana katika Agano Jipya na bado kiko katika Matendo 10:42 katika mahubiri ya Petro na pia kinapatikana katika 1 Petro 4 :5. Kwa hivyo tunataka kusema kuna ulinganifu huu kati ya, hotuba zilizorekodiwa katika kitabu cha Matendo na nyaraka zinazotuonyesha kwamba Luka ni sahihi kihistoria. Sasa, hakuna mtu angesema - wakati Petro anatoa mahubiri, mahubiri mengi tunayapata katika mistari kumi au ishirini kitu kama hicho kati ya mistari. Unatambua kwamba inachukua dakika moja au mbili. Tuna muhtasari; tuna aina ya muhtasari, muhtasari kuhusu hayo. Lakini inaonekana, Luka, hata katika mihtasari hii anachukua maelezo ya mtu aliyeyatoa.

AA. Sambamba ya Petro na Paulo katika Matendo [103:10-107:07]

Hapa kuna mengine zaidi wakati Petro na Paulo wanapolinganishwa. Hapa kuna ulinganisho wa kuvutia kati ya sura za mwanzo katika kitabu cha Matendo. Una Petro akifanya mambo fulani na sura za baadaye una Paulo akifanya mambo fulani. Kwa hivyo kuna mabadiliko kutoka kwa Petro hadi Paulo. Pia nilijiuliza ni nini kilimtokea Mariamu. Petro, Paulo na wewe una ulinganisho huu. Hii inafanana kwa njia, kama baadhi unavyokumbuka kutoka Agano la Kale. Unamkumbuka Musa, Yoshua na jinsi Musa na Yoshua walivyolinganishwa hapo? Musa anagawanya maji kwenye Bahari Nyekundu; Yoshua anagawanya maji kwenye kivuko cha Mto Yordani. Musa anainua mkuki wake na wanashinda vita. Yoshua anainua mkuki wake, mkuki wake na wanashinda vita . Musa anamkaribia malaika na malaika anakaribia, na Yoshua anamkaribia malaika. "Vua viatu vyako uko mahali patakatifu." Kuna ulinganisho unaofanana sana kati ya Musa na Yoshua kuna mpito katika uongozi, kuna mpito katika uongozi hapo.

Vivyo hivyo, hapa kuna mabadiliko katika uongozi. Petro ni mtume mkubwa katika kanisa la kwanza wakati wa Pentekoste, kuja kwa Roho Mtakatifu. Petro na kisha kuna mabadiliko ya Paulo baadaye katika sura ya 13 na kufuatia katika kitabu cha Matendo. Lakini unaweza kuona wote wawili wakihubiri ufufuo. Petro anahubiri katika sura ya 2 mstari wa 22 na Paulo katika sura ya 13 mstari wa 26. Wote wawili wanamponya mtu kiwete. Petro na Paulo wanamponya mtu kiwete. Hii inapatikana katika Matendo 3:1 kwa Petro, na Paulo katika sura ya 14 mstari wa 8. Wote wawili wanamponya kiwete. Wote wawili wanaweka mikono juu ya watu na Roho Mtakatifu anawashukia. Samahani kwa kufupisha HS kwa Roho Mtakatifu. Lakini Petro anafanya hivi katika sura ya 8 mstari wa 17. Ninaamini ni pamoja na Wasamaria hapo. Paulo anafanya hivyo katika Matendo 19:6, anaweka mikono na baadhi ya watu maalum wanapokea Roho Mtakatifu huko Efeso. Tutazungumzia hilo baadaye kuhusu uponyaji maalum na kusababisha umati wa watu. Mtume Petro anafanya uponyaji maalum katika sura ya 5 mstari wa 15. Na kuna umati na Paulo katika sura ya 19 mstari wa 12 anafanya uponyaji maalum na kuna umati. Katika visa vyote viwili wamewekwa gerezani. Petro anaenda gerezani; Paulo anaenda gerezani. Wanamwomba Petro; Petro anatoka gerezani. Paulo anaenda gerezani kuna kuimba gerezani na ghafla malaika katika visa vyote viwili, anawaachilia Petro na Paulo. Petro katika sura ya 12 mstari wa 6. Paulo katika sura ya 16 mstari wa 25. Malaika anakuja na kumwachilia Petro kutoka gerezani na malaika anakuja na kumwachilia Paulo kutoka gerezani. Kwa hivyo kuna ulinganifu unaofanana sana kati ya hawa watu wawili. Kwa kweli inavutia hapa msisitizo juu ya kitabu.

Kuna mara tatu ambapo uongofu wa Paulo umetajwa. Pia kuna hadithi tatu za mazungumzo ya Kornelio, Kornelio atakuwa Mmataifa wetu. Hasa hadi wakati huu kanisa lilikuwa la Kiyahudi. Sasa, litabadilika na kuwa la Mataifa na litafunguka kwa Mataifa. Mti wa mzeituni kama Dkt. Wilson anavyosema, utapandikizwa. Sasa, huku tawi hili la Mataifa likiingia kwenye shina la mzeituni na kuna uongofu tatu uliorekodiwa. Hadithi ya mazungumzo ya Kornelio inasimuliwa mara tatu.

Mara tatu Paulo yuko gerezani. Anaenda kati ya magavana na Paulo anatoa jumbe

hizi mara tatu mbele ya Feliksi, Festo na Agripa. Hii iko katika sura za baadaye katika kitabu cha Matendo karibu sura ya 24 na hapo karibu. Mara tatu, anaenda mbele ya gavana wa Kirumi na kujitetea. Kwa hivyo unaona aina hii ya mdundo katika kitabu pamoja na marudio yanayotokea.

AB. Utata Unaoonekana wa Kifo cha Yuda [107:07-110:18]

Sasa, hili ni moja ambapo tutamalizia mjadala wetu kwa ajili ya hotuba hii na nataka tu kuzungumzia hili. Baadhi ya watu wanasema kuna utata kati ya kitabu cha Matendo 1:18 na Mathayo 27:5. Matendo 1:18 dhidi ya Mathayo 27:5 na kinachofuata. Sasa, hapa ni wapi—nini kilimtokea Yuda? Hili ndilo swali. Na wanasema kuna utata kati ya Matendo na Mathayo kuhusu kile kilichomtokea Yuda. Kwa hivyo Biblia inajipinga yenyewe kwa hivyo Biblia ina makosa ndani yake. Unajua watu huenda hivyo wakati wote. Hebu tuangalie hili. Sasa, kama tulivyosema hapo awali kunaweza kuwa na mashahidi tofauti wanaoona hadithi hiyo tofauti. Je, mashahidi tofauti wanaweza kurekodi hadithi hii tofauti? Unapokuwa na waamuzi wawili katika mchezo mmoja wa mpira wa kikapu, je, wanaweza kuona kilichotokea tofauti? Mtu mmoja anaona faulo na mtu mwingine anaangalia sehemu moja lakini haoni faulo. Kwa hivyo hapa kuna kile tulichonacho katika Matendo 1:18. Inasema hivi ndivyo ilivyomtokea Yuda, "kwa thawabu aliyopata kwa uovu wake, Yuda alinunua shamba." Nani alinunua shamba? "Yuda alinunua shamba." "Hapo akaanguka kichwa, mwili wake ukapasuka na matumbo yake yakamwagika na kila mtu huko Yerusalemu akasikia habari zake." Yuda alikufaje? Yuda alinunua shamba; kisha akaanguka chini na mwili wake ukapasuka na matumbo/matumbo yake yakatoka—taarifa nyingi sana hapa. Hivi ndivyo Yuda alivyokufa.

Sasa rudi kwa Mathayo. Mathayo anasemaje kwamba Yuda alikufa? Mathayo 27:5, "Yuda, aliyemsaliti, alipoona kwamba Yesu amehukumiwa, alijuta, akawarudishia wakuu wa makuhani na wazee sarafu thelathini za fedha. 'Nimetenda dhambi,' Yuda alisema. Basi Yuda akazitupa fedha hekaluni, akaondoka. Kisha sisi tukaenda zetu, tukajinyonga." Kwa hiyo Yuda alikufaje? Yuda akaenda zake, akajinyonga, hivyo ndivyo

alivyokufa. “Makuhani wakuu wakazichukua sarafu hizo, wakasema, ‘Ni kinyume cha sheria kuziweka hazina, kwa kuwa ni pesa za damu.’ Kwa hiyo, waliamua kutumia pesa hizo kununua shamba la mfinyanzi kama mahali pa kuzikia wageni. Ndiyo maana limekuwa shamba la damu hadi leo”.

Sasa, simulizi hizo mbili zilitofautiana vipi? Katika moja Yuda ananunua shamba kisha Yuda anaanguka kichwa kirefu na tumbo lake linapasuka. Katika hadithi ya pili, Yuda anarudi kwa kuhani mkuu na kuwatupia sarafu thelathini za fedha. Kisha, anatoka nje anajinyonga na wanachukua pesa na wananunua shamba.

AC. Suluhisho Linalowezekana kwa Utata [110:18-113:50]

Kwa hivyo ni yupi aliye sahihi? Wanaonekana kupingana. Naam, ikiwa yeyote kati yenu ni mtu mbunifu unatambua kwamba wote wawili ni wa kweli. Wanasimulia hadithi tofauti tu inaposema Yuda alinunua shamba, je, alinunua shamba? Ndiyo, kwa sarafu zake thelathini viongozi wa Kiyahudi walikuwa wakitoka nje kununua shamba. Kwa hivyo iwe mimi natoka nje na kwenda kwenye Klabu ya Sam na mimi naenda huko juu na kununua vitu. Au mimi nampa mwanangu kadi ya Visa yangu na yeye anaenda kwenye Klabu ya Sam na kununua vitu. Nani ananunua vitu vizuri, "hey, viko kwenye kadi yangu. Mimi nanunua vitu." Yeye ndiye aliyefanya hivyo, lakini bado mimi ndiye niliyenunua vitu. Vivyo hivyo Yuda alipitia shamba? Ndiyo, sawa, alifanya hivyo kupitia wapatanishi wa makuhani. Sasa, vipi kuhusu hili alijinyonga na kujiua, au dhoruba zake zililipuka alipoanguka? Watu wengi hugundua labda alijinyonga na hivyo ndivyo alivyojiua na kisha baada ya kujinyonga anaanguka chini na kamba—kwa maneno mengine, nini kinatokea? Ndege wanaichoma kamba au kamba inavunjika au kitu kama hicho na baada ya kujinyonga anaanguka kwenye miamba na matumbo yake yanapasuka. Kimsingi, unapata mfuatano huu wa, kunyongwa na kisha na kuanguka kutoka kwenye kunyongwa na kupasuka matumbo yake. Kwa hivyo, yote mawili yanaweza kuwa kweli.

Kwa hivyo hii inaitwa kuoanisha na baadhi ya watu wanadharau au unajaribu tu kufanya kuoanisha. Jibu ni: ndio. Ninaamini Biblia, kwa sababu Biblia imenipa data mia moja na maelfu ambayo ni data ya kweli. Kwa hivyo ninapoona moja ambapo kuna

tofauti kidogo hapa nadhani, unakumbuka kutoka wiki moja au mbili zilizopita, alipozungumzia mwanamke huyo aliyegongwa na basi? Mwanamke aligongwa na basi hakuuawa na kisha hadithi nyingine ikasema hapana mwanamke huyo alipigwa mfupa ndani ya gari na kutupwa nje ya gari mara moja na ni hadithi gani iliyo kweli? Naam, zote mbili zilikuwa kweli. Mwanamke huyo aligongwa na basi kwa mara ya kwanza. Kisha katika safari yake kwenda hospitalini gari liligongwa mara ya pili na akatupwa nje na kuuawa mara moja. Kwa hivyo, kwa kweli, hadithi zote mbili zilikuwa sahihi. Nadhani hii ndiyo unayo hapa, kwa maneno mengine mitazamo tofauti tu. Matendo yanatuambia zaidi mwelekeo wa uwanja na kupasuka matumbo yake. Mathew anaiweka zaidi kwa upande wa makuhani wakuu na shekeli thelathini za fedha na kutundikwa. Kwa hivyo hadithi zote mbili ni za kweli lakini zinakamilishana. Sio hadithi moja.

Ndiyo maana napenda Biblia, waandishi walionakili hii kwa maelfu ya miaka. Wangeweza kusema, “Hadithi hii ni tofauti na hadithi hii, hebu tujaribu kuioanisha, hebu tubadilishe maandishi. Hawakubadilisha maandishi, waliacha maandishi yasimame pamoja na migogoro, na migogoro waliyoiacha yasimame na hiyo inaniambia zaidi kuhusu historia ya maandiko. Maandiko hayakupuuzwa katika njia ya kupitia na waandishi hawa. Hapana, waliacha yasimame mikanganyiko hii inayoonekana na lazima uangalie kwa undani zaidi maandishi na ndivyo tunavyojaribu kufanya.

Kwa hivyo hebu tupumzike hapo na tutakaporudi tutaangalia Matendo 2 na tutapitia baadhi ya kitabu cha Matendo kwa uwazi zaidi.

Imenakiliwa na Kelley Chang-Fong
Imehaririwa na Ben Bowden
Imehaririwa vibaya na Ted Hildebrandt